

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Lars Peder Wesche

En adelsmanns æresord

En nettverksanalyse av menn i Olav Engelbrektssons og Eske Billes tjeneste

Masteroppgave i Lektorutdanning i Historie

Veileder: Erik Opsahl

Trondheim, mai 2016

Lars Peder Wesche

En adelsmanns æresord

En nettverksanalyse av menn i Olav Engelbrektssons og Eske Billes tjeneste

Masteroppgave i Lektorutdanningen i Historie

Trondheim, mai 2016

Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet

Forord

Denne oppgaven ble til på grunn av min interesse for norsk- og lokal historie. Som trønder er det derfor ikke rart at det skulle bli en oppgave hvor den siste erkebiskopen, Eske Bille, reformasjonen og Steinvikholm slott var sentrale. Reformasjonen må ha vært en hendelse som satte dype spor i det trønderske samfunnet med tanke på regionens posisjon som kirkelig sentrum i den norrøne kirkeprovinsen. Slutten for den katolske kirken og de endrede maktstrukturene i området har dermed vært et spennende tema å arbeide med. Oppgaven har undersøkt personer som var sentrale ved beleiringen av erkebiskopens slott våren 1537, samt de mennene som ble med erkebiskopen i landflyktighet. Det å jobbe med historie på individnivå har vært litt av et detektivarbeid, og det å igjen sette dette arbeidet inn i den store historiske sammenhengen har vært lærerikt og til tider svært givende. Blandingen av de lange historiske linjene og historie på individnivå gir en bred historieforståelse, og er et knep jeg skal ta med meg inn i min framtidige jobb som historielærer.

Jeg vil takke min veileder Erik Opsahl for god hjelp med utformingen av oppgaven, og for gode og konkrete tilbakemeldinger i arbeidsprosessen. Du har latt meg arbeide selvstendig og jeg har fått forme oppgaven slik at dette arbeidet har blitt mitt eget. Takk for det, Erik!

Jeg vil også få takke min samboer, Ida-Malene Marsfjell, for din tålmodighet og støtte under arbeidet med denne oppgaven. De lange arbeidsdagene har blitt bedre på grunn av dine oppmuntringer og fleksible middagstider. Til slutt vil jeg takke mine gode studiekamerater, Eivind, Anders, Ina og Håkon. Deres samvær og humør i hverdagen har gjort masterarbeidet til en prosess jeg vil se tilbake på med et smil. Dere har også bidratt til at studietiden min i Trondheim har vært en sann fornøyelse. Selv om vi etter hvert kanskje spres til alle kanter vet jeg at vi kommer til å holde kontakten. Nå skal det bli fint å gjøre noe nytt og ta tak i nye utfordringer i tida framover!

Lars Peder Wesche, 30.04.2016

Innhold

Kapittel 1	1
1.1 Innledning.....	1
1.1.1 Problemstilling	1
1.1.2 Bakgrunn	2
1.1.3 Oppgavens oppbygning.....	4
1.2 Historiografi	5
1.2.1 Relevant litteratur	6
1.2.2 Tjeneste i seinmiddelalderen	7
1.2.3 De mektigste menn og kvinner i Norge på 1520- 1530- tallet	8
1.2.4 Metode.....	11
1.3 Kilder.....	14
1.3.1 Utfordringer og muligheter med kildematerialet.....	15
1.3.2 Kildegrunlaget for de aktuelle mennene	16
Kapittel 2 Olav Engelbrektssons og Eske Billes nettverk.....	19
2.1 Olav Engelbrektssons menn på Steinvikholm.....	19
2.1.2 De «ukjente» menn på Steinvikholm	23
2.2 Mennene som ble med Olav Engelbrektsson i eksil	25
2.3 Eske Billes menn- Ekspedisjonen fra Bergen	31
Kapittel 3 Nettverkene som helhet og tjeneste før 1537	41
3.1 Geistlige og verdslige menn	41
3.2 Nasjonalitet.....	43
3.3 Tjenestestilling	44
3.4 Patronforhold og «vennskap» før 1537	47
Kapittel 4 Videre liv og tjeneste etter 1537.....	51
4.1. Olavs menn i kongstjeneste etter 1537.....	51
4.1.2 Jørgen Pedersen (Staur).....	55
4.2 Eske Billes menn i kongstjeneste	56
4.3 «Vincens Lunge-klikken»	59
4.4 Jens Tillufssen (Bjelke).....	60
4.5 Giftermål og Ingerd til Austrått.....	60
Kapittel 5 Konklusjon	63

Vedlegg 67

Kapittel 1

1.1 Innledning

I 1537 stevnet et skip ut av Trondheimsfjorden mot det åpne hav. Om bord var Olav Engelbrektsson, Norges siste katolske erkebiskop og lederen av det norske riksrådet. Med seg hadde han sine rikdommer, trofaste menn, og alt annet han trengte for å fortsette livet i landflyktighet. Hans konflikt med kongen hadde tvunget han til å forlate landet, da han i sin motstand mot kongemakten hadde blitt stemplet som en opprører. Olav Engelbrektssons reisemål var Nederlandene, mens målet var å en gang returnere til Trondheim, sin posisjon, rikdom og ikke minst sine betrodde menn. Flere av disse mennene holdt Steinvikholm, erkebiskopens sterke festning i Åsenfjorden. Samtidig hadde høvedsmannen på Bergenshus, Eske Bille, sendt en hær til Trøndelag for å legge landsdelen under kongen. Olav Engelbrektssons menn på Steinvikholm ble beleiret våren 1537, og overga seg etter noen ukers beleiring til Eske Billes menn. Erkebiskopen som maktfaktor i Norge var fjernet og ett år senere, i 1538, døde Olav Engelbrektsson i eksil. Reformasjonen, og utslettelsen av Norges politiske selvstendighet, ble gjennomført i tråd med Kristian 3.s håndfesting. Dermed forsvant det norske riksrådet og etter hvert også den katolske kirken i Norge. Nå skulle len og maktposisjoner i det norske samfunnet redistribueres og nye troskapsbånd skulle skapes. Dette var innledningen på den egentlige "dansketida" hvor Norge var politisk underordnet Danmark, og skulle man opp og fram måtte man tilpasse seg de nye maktforholdene.

1.1.1 Problemstilling

Olav Engelbrektsson og Eske Bille var sentrale aktører i maktkampene i Norge på 1530-tallet. Olav Engelbrektsson som erkebiskop og leder for det norske riksrådet, Eske Bille som kongens lensherre på Bergenshus. De hadde mange menn i sin tjeneste, og i denne oppgaven skal tre grupper av menn i Olav Engelbrektsson og Eske Billes nettverk undersøkes. Nettverkene vil ta utgangspunkt i mennene som befant seg på Steinvikholm våren 1537, det vil si de som forsvarte og beleiret slottet, og mennene som ble med Olav Engelbrektsson i landflyktighet. Forskjellig kildemateriale og litteratur navngir mange av disse mennene, og det er disse navngitte mennene som skal undersøkes. Mange av disse forsvinner sporløst etter hendelsene i 1537, men noen vet vi mer om. Noen opptrer også i kilder i ettertid, som forteller hva de gjorde i etterkant av konflikten mellom erkebiskopen og kongemakten. I oppgaven

skal det ses på hvem disse mennene var, ulikheter og likheter mellom mennene, deres tjenestekarriere og deres motiv for å gå i den tjenesten de har gått. Dette skal gjøres med utgangspunkt i «nettverk», som er et begrep som vil forklares nærmere i delkapittel «1.2.4 Metode». Oppgaven er derfor en nettverksanalyse. Nettverkene skal analyseres med utgangspunkt i «patron-klient-forhold», «vennskap» og «ekteskap», noe som også vil forklares nærmere i delkapittel «1.2.4 Metode». Perioden før og etter 1537 med erkebiskopens flukt skal undersøkes. Oppgavens overordnede spørsmål blir dermed: Hvordan har nettverk preget de undersøkte mennenes tjeneste etter 1537? For å besvare dette vil nettverkene undersøkes både før og etter hendelsene våren 1537.

1.1.2 Bakgrunn

1500-tallet i Norge var en periode hvor den danske unionskongemakten styrket sin posisjon på bekostning av det norske riksrådet. Danmark og Norge var i union, men begge rikene var selvstendige med hvert sitt riksråd som hadde rett til å velge kongen. Etter Knut Alvssons mislykkede opprør mot den danske kongemakten i 1502 strammet den danske kongen inn grepet på Norge.¹ Tronarvingen, hertug Kristian (senere Kristian 2.), ble sendt til Norge i perioden etterpå. Hans målbevisste arbeid for å styrke kongemakten på bekostning av det norske riksrådet førte fram, slik at det norske rikset organet sto svært svakt etter få år.² Også kirken fikk gjennomgå under hertug Kristian. Både i Danmark og Norge mistet den mange av sine gamle privilegier.³ Den sterkeste motstanden man finner blant eliten i Norge i denne perioden kom fra erkebiskop Gaute som nektet å krones Kristian som norsk konge.⁴ Kristian ble kronet som norsk konge i 1514, og fortsatte å underminere det norske riksrådet og den katolske kirken for å styrke kongemakten. Hans etterfølgere, Fredrik 1. og Kristian 3., ville fortsette å følge denne politikken. Den siste norske erkebiskopen, Olav Engelbrektsson, ledet fra sin innsettelse i 1523 den mest innbitte kampen mot kongemakten. Som den katolske kirkens overhode i Norge, og lederen av det norske riksrådet, var flere av hans interesser truet av kongemaktens stadig økende kontroll over landet. Han ville fortsette å stå i opposisjon til kongemakten slik erkebiskop Gaute hadde gjort. Han bygde det moderne slottet «Steinvikholm» i Åsenfjorden i løpet av 1520-tallet, som ble viktig for hans maktposisjon i Trøndelag og i Norge.

¹Moseng, Ole Georg, Opsahl, Erik, Pettersen, Gunnar I., Sandmo, Erling *Norsk historie 750-1537*(heretter MOPS I) s. 382

² MOPS I s. 382-383

³ MOPS I s. 383

⁴ MOPS I s. 383

Som både erkebiskop og leder for riksrådet hadde Olav mye å si for hvem som skulle bli norsk konge. Dette var hans fremste våpen mot kongemakten, siden ingen kunne bli en legitim norsk konge uten riksrådets godkjenning. Erkebiskopen var også en mektig fyrste som disponerte sine egne soldater og skip som han i perioden brukte mot sine motstandere. Hans fremste motstander på 1530-tallet var Vincens Lunge. Den danskfødte høyadelsmannen var en av de fremste verdslige herrene i Norge. Julen 1535 var Vincens Lunge, Eske Bille og flere av de andre høytstående riksrådene fra det sønnafjelske Norge i Trondheim for å forhandle tronfølgespørsmålet. Etter Fredrik 1.s død i 1533 hadde den norske tronen stått tom mens det i Danmark var borgerkrig, den såkalte «Grevefeiden». De sønnafjelske riksrådene hadde allerede godtatt Kristian 3. som ny norsk konge. Dette ble av erkebiskopen sett på som et brudd på deres forpliktelser som medlemmer av det norske riksrådet. Vincens Lunge ble drept av erkebiskopens menn, mens de andre riksrådene ble fengslet. Dette inkluderte Eske Bille. Til tross for at de fengslede riksrådene ble satt fri, brukte Kristian 3. dette som påskudd for å handle mot erkebiskopen. I 1536, da Eske Bille hadde blitt løslatt og eskortert tilbake til Bergen, fikk han i oppdrag av kongen å tinge inn erkestiftet for kongen og ta erkebiskopen til fange. Eske Bille startet da å planlegge en ekspedisjon, under ledelse av sine mest betrodde menn, som skulle utføre dette oppdraget.

Våren 1537 satte ekspedisjonen ut mot Trøndelag. Den tok kontroll over Trondheim og beleiret Steinvikholm⁵. Kort tid i forveien hadde Olav med sine nærmeste menn flyktet til Nederlandene. Erkebiskopen hadde derimot satt igjen flere av sine menn til å forsvare Steinvikholm. Forsvarerne var godt forsynt og holdt stand i flere uker.⁶ De besluttet uansett etter hvert å kapitulere. De fikk såkalte «ærefulle vilkår» som vil si at de ble benådet, fikk beholde rikdom og eiendom, hvis de sverget troskap til den nye kongen. Samtidig var en dansk hær, utrustet av kongen, på vei til Trøndelag under ledelse av Truid Ulfstand og Kristoffer Huitfeldt.⁷ Eske Billes menn og erkebiskopen menn på Steinvikholm ble derimot enige om overgivelsen og vilkårene for denne, før kongens ekspedisjon ankom. Flere av Olav Engelbrektssons menn på Steinvikholm hadde vært lojale støttespillere av erkebiskopen i mange år, men de sverget likevel troskap til Kristian 3. Ifølge Lars Hamre hadde nok ikke kommandantene på Steinvikholm brått forandret syn på konflikten, men heller skjønt at de

⁵ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 789

⁶ Ibid s. 789

⁷ Ibid s. 792

hadde få valgmuligheter bortsett fra å kapitulere.⁸ I en vanskelig situasjon gjorde de det de kunne for å skaffe seg selv best mulige vilkår. Disse vilkårene fikk de ved å avsverge Olav Engelbrektsson og heller sverge troskap til Kristian 3.⁹

Forhandlingene mellom erkebiskopens og Eske Billes menn våren 1537 var dermed med å forme begivenhetene som fulgte. Mange av erkebiskopens verdslige tjenestemenn, kalt setesveiner, ble erstattet av Eske Billes kongetro menn i viktige posisjoner i samfunnet. Ved overgivelsen av Steinvikholm festning i 1537, ble maktstrukturene i Norge endret. Noen av Olav Engelbrektssons menn gikk i tjeneste for kongen, mens flere fremtredende menn i erkebiskopens tjeneste forsvinner ut av historien. De katolske setesveinene som hadde vært i tjeneste for Olav Engelbrektsson ble satt til side, og nye kongetro menn fikk tildelt len, gods og maktposisjoner, da kongen nå hadde festet grepet om Norge.¹⁰ Flere av lederne av Eske Billes ekspedisjon fikk fremtredende posisjoner i Norge og ble velstående og innflytelsesrike menn. Samtidig hadde flere av mennene, som ble med Olav Engelbrektsson i landflyktighet, gått i tjeneste for andre herrer på kontinentet. Noen av disse forsonet seg senere med kongemakten og returnerte til tjeneste i Danmark og Norge.

1.1.3 Oppgavens oppbygning

Enkelt personer som befant seg i begivenhetene i 1537 vil være sentrale for oppgaven. En analyse av nettverkene til Olav Engelbrektsson og Eske Bille vil være i oppgavens fokus. Eske Bille og Olav Engelbrektsson er viktige for oppgaven, men det er ikke de som aktører som skal granskes, men mennene som gikk i deres tjeneste. Disse mennene var del av et nettverk gjennom tjeneste for henholdsvis Olav Engelbrektsson og Eske Bille. Hvem disse mennene var, og hvordan deres tjeneste så ut, er sentralt. Hva de gjorde senere og hvorfor de handlet som de gjorde vil også behandles. Mennes liv og tjenestevei, eller karrierer om man vil, skal så nøyaktig som mulig kartlegges. I tillegg vil forbindelsene disse personene har seg imellom, og forholdet de har til sine respektive herrer undersøkes. Da oppgaven bare fokuserer på Eske Bille og Olav Engelbrektssons nettverk, vil ikke kongens ekspedisjon som ankom Steinvikholm senere inkluderes.

Oppgaven vil først gi en historiografisk oversikt. Deretter vil tjeneste i seinmiddelalderens Europa, med vekt på danske og norske forhold, bli belyst. I historiografien vil også noen av de viktigste menn og kvinner i Norge, som mennene i oppgaven tjenestegjorde for, presenteres.

⁸ Hamre, Lars *Norsk politisk historie 1513-1537* s. 792

⁹ Ibid s. 792

¹⁰ Rian, Øystein *Aschehougs Norgeshistorie bind 2 Den nye begynnelsen 1520-1660* s.75

Flere av de undersøkte mennene gikk i tjeneste for flere enn en herre, og disse herrene var både samarbeidspartnere, rivaler og fiender på ulike tidspunkt. At menn kunne skifte side i en konflikt kan si ganske mye om hva tjeneste betydde i samtida. Det kunne bety økonomisk belønning, makt eller rett og slett overlevelse. Etter historiografien vil litteraturen presenteres og kildematerialet vurderes og kommenteres med tanke på utfordringer og muligheter med oppgavens analyse.

Opgaven vil bestå av fire hovedkapittel. Kapittel 2 vil presentere de aktuelle mennene i oppgaven med bakgrunn i kilder og litteratur. Her vil systematiseringen av mennene forklares. Deretter vil alle mennene bli redegjort for ved hjelp av korte biografier. For flere av mennene er kildesituasjonen svært dårlig, så noen av mennene finnes det knapt informasjon om. For de andre, hvor kildesituasjonen er god nok, vil biografiene ha fokus på å avgjøre hvilke år de var aktive, hvilken nasjonalitet de hadde, hvilken rang og stilling de hadde, hvilke herrer de tjenestegjorde for og andre ting som er interessante ut ifra oppgavens problemstilling.

Kapittel 3 og 4 er oppgavens drøftingskapitler og her vil redegjørelsen for mennene i kapittel 2 ligge til grunn for oppgavens nettverksanalyse. I kapittel 3 vil nettverkens karakteristikk drøftes. Det vil si at ulikheter og likheter mellom mennene i nettverkene vil ligge til grunn. Mennes tjeneste før 1537 vil også være sentralt. I kapittel 4 vil mennes tjeneste etter 1537 analyseres. Her vil rollen nettverk spilte for at mennene gikk i den tjenesten de gjorde etter 1537 undersøkes. I samme kapittel vil giftermål også være et sentralt drøftingspunkt. I både kapittel 3 og 4 vil mennes tjeneste drøftes med bakgrunn i et nettverksbegrep som vil forklares i delkapittel «1.2.4». Til slutt vil trådene samles i kapittel 5 og her vil oppgaven konkluderes.

1.2 Historiografi

Hendelsene i Norge i 1537 er en sentral del av norsk historie, og er et tema det er skrevet mye om tidligere. Det finnes mange verk som tar for seg den politiske historien og konsekvensene av at Norge ble politisk underordnet Danmark i unionen. I sammenheng med disse verkene nevnes flere enkeltpersoner og da gjerne de som i perioden var samfunnstopper. Eksempler er på det er kongene, erkebiskopene, fremtredende adelsmenn og lensherrer. Det er sjeldnere at menn fra lavere sosiale sjikt nevnes, men det skjer. I neste delkapittel vil det bli redegjort for noe av den litteraturen som nevner menn i tjeneste for samfunnstoppene. Dette for å danne et bilde av hva som er skrevet tidligere om Olav Engelbrektssons og Eske Billes nettverk i Norge på 1500-tallet. I samme delkapittel vil også sentrale politiske aktører i Norge redegjøres for. Dette er menn og kvinner som de undersøkte mennene i oppgaven har

tjenestegjort for, eller som på andre måter har en relevant tilknytning til de undersøkte mennene. På grunnlag av dette vil begrepet «tjeneste» forklares. Det skal redegjøres for tjeneste i middelalderen, og hvordan slik tjeneste gjerne så ut på 1500-tallet i Europa og i Norge.

1.2.1 Relevant litteratur

I sitt verk *Norsk Politisk historie 1513-1537*, skildrer Lars Hamre norsk historie i perioden grundig og detaljert. Som to av tidens mektige og innflytelsesrike menn, får Eske Bille og Olav Engelbrektsson mye plass i dette verket. Det får også mennene som gikk i deres tjeneste, spesielt de mennene som også hadde suksessfulle karrierer etter hendelsene i 1537. I arbeidet med denne oppgaven har det blitt klart at det er disse mennene som det bevarte kildematerialet sier mest om. Hamre skriver om flere av de aktuelle mennene i oppgaven som har et godt kildegrunnlag, og også mye om deres forhold til sine herrer. Det Hamre ikke skriver mye om i boka er derimot forholdene disse mennene imellom, altså hvilket forhold mennene i Olav Engelbrektssons og Eske Billes nettverk hadde til hverandre. Lars Hamre har brukt alt av tilgjengelig kildemateriale og skissert nettverkene til både erkebiskopen og Eske Bille. Boka har derfor vært et godt utgangspunkt for det videre arbeidet med denne oppgaven.

Andre utgave av Norsk Biografisk leksikon har vært mye brukt i denne oppgaven, for å skaffe den overordnede informasjonen om flere av de relevante mennene i oppgaven. Andre utgave av verket er tilgjengelig som søkbar artikkelbase på internett, og det er denne utgaven som har blitt brukt i dette arbeidet. Dette fordi den er mest brukervennlig og er eneste versjonen som fortsatt oppdateres. Norsk biografisk leksikon oppdateres ikke med nye artikler, men artiklene som var med i de trykte utgavene oppdateres med nye fakta. Dette betyr at det bare er et gitt utvalg personer som er å finne i oppslagsverket. Det er derfor bare de mest kjente av de aktuelle mennene man finner i dette oppslagsverket. Dette begrenser oppslagsverkets gyldighet for min oppgave, da flertallet av de aktuelle mennene er relativt ukjente. Det har derimot vært en verdifull kilde til informasjon om de mennene som faktisk er inkludert. Artiklene er svært utfyllende og gir en god oversikt over mennenes liv og tjeneste. *Dansk Biografisk Leksikon*, som er det tilsvarende danske oppslagsverket, har også blitt brukt i oppgaven. Her var det imidlertid enda færre relevante personer å finne. Det er derimot enkelte man finner i begge oppslagsverkene, noe som ofte kan utfylle opplysningene.

De to verkene *Norsk Historie 750-1814* av Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen og Erling Sandmo, har blitt brukt i forbindelse med denne oppgaven. Bøkene gir hovedtrekkene i hendelsene på 1500-tallet som kulminerte med norgesparagrafen (del i

Kristian 3.s håndfesting der kongen lovte å gjøre Norge til en provins i det danske riket) og reformasjonen i 1536/37. Fordi bøkene skildrer de lange linjene behandles ikke enkeltpersoner som tjenestegjorde for erkebiskopen og Eske Bille. Bøkene har derimot vært verdifulle for å sette de undersøkte mennene inn i et historisk perspektiv.

Bind 5 av Aschehougs Norgeshistorie, *Den nye begynnelsen*, skrevet av Øystein Rian, tar for seg de politiske hendelsene i Norge i perioden 1520-1660. Her har hendelsene som ledet opp til selvstendighetstapet i 1537 og konsekvensene av Norges politiske underordning under Danmark i unionen mye plass. Rian nevner få av mennene som behandles i oppgaven, men enkelte av de mest fremtredende blir nevnt. Ellers går Rian detaljert inn på den politiske utviklingen i Norge både før og etter 1537, noe som er relevant for denne oppgaven ved at den skisserer den historiske bakgrunnen for den aktuelle perioden.

1.2.2 Tjeneste i seinmiddelalderen

Aristokratiet (ofte kalt «adelen» selv om dette er et senere begrep) i middelalderens Europa er knyttet til ridderen og borgen som var maktgrunnlaget for eliten i samfunnet.¹¹ I middelalderen var aristokratiet elitekrigerne, og deres samfunnsoppgave var å krige og verne samfunnet. En slik form for aristokrati kalles gjerne «føydaladalen».¹² Det krevde et stort økonomisk overskudd å holde en slik adelsstand vedlike. Utover 1300-tallet falt lønnsomheten i eiendomsinntekter og det ble dermed vanskelig for mange adelsmenn å opprettholde sin posisjon i samfunnet. Dette førte til at den gruppen i samfunnet som kan kalles adel ble mer eksklusiv.¹³ De av adelen som i utgangspunktet sto svakest økonomisk ble hardt rammet av denne utviklingen, og mange flyttet da inn til byene og ble del av borgerskapet mens andre igjen gikk i tjeneste for rikere adelsmenn for å opprettholde posisjon og inntekt.¹⁴ Det vokste fram et klientvesen hvor de rikeste godseierne tok mange fattigere adelsmenn i sin tjeneste. Forholdet kan ses som et arbeidsgiver- arbeidstakerforhold.¹⁵ Det vil si at den mektigste, «patronen», tilbød den svakeste parten, «klienten», beskyttelse samtidig som klienten stilte seg og sine tjenester til disposisjon for patronen. Utviklingen førte til at det å gå i tjeneste for rikere og mektigere stormenn ble en sentral del av det å høre til adelsstanden. Politiske og administrative ferdigheter ble etter hvert viktigere enn krigskunst.¹⁶

¹¹ Ingesmann, Per, Kjær, Ulla, Madsen, Per Kristian og Vellev, Jens: *Middelalderens Danmark* s. 82

¹² Imsen, Steinar 2000 *Europa 1300-1550* s.46

¹³ MOPS I s. 373

¹⁴ Imsen, Steinar 2000 *Europa 1300-1550* s.46

¹⁵ Ibid s.47

¹⁶ Ibid s.48-49

Denne utviklingen ser man også i Danmark og Norge på 1500-tallet.¹⁷ Man kan si at adelens rolle som elitekrigere hadde utspilt sin rolle i 1537, og at adelen i løpet av seinmiddelalderen hadde gått over til en godseierstand. I Norge og Europa hadde man på 1500-tallet en «titulert adel» med de to rangklassene væpner og ridder. Disse utgjorde adelens øvre sjikt og mindretallet av det norske aristokratiet. Mesteparten besto av en utitulert adel, som vil si et adelssjikt under væpners rang, som gjerne kalles, småadel eller knapeadel.¹⁸ Det var i dette sjiktet de fleste av erkebiskopens verdslige tjenestemenn, setesveinene, befant seg.

De store hovedborgene i landet var av viktig militær og strategisk betydning.¹⁹ Dette kan man si er spesielt gyldig for Norge, hvor den som holdt riksborgene hadde den reelle makten i landet. Borgene og de tilhørende lenene var derfor de fremste maktsentrene i seinmiddelalderen, og det å være høvedsmann på en av hovedborgene ga store inntekter. Det var medlemmene av det øverste sjikt av aristokratiet som vanligvis fikk tildelt slike slottslen, og på 1500-tallet var de fleste på danske hender.²⁰ Eske Bille er et godt eksempel på en dansk lensherre i Norge. Adelsmenn og andre stormenn som ikke hadde inntekt fra lukrative len gikk gjerne i tjeneste hos mektigere stormenn og gjerne til de som hadde slottslen.²¹ I første halvdel av 1500-tallet var også kirkens øverste menn del av en norsk politisk elite, og mange unge adelsmenn gikk i tjeneste for erkebiskopene.²² Det var vanlig praksis i Norge i seinmiddelalderen at lavadelsmenn opprettholdt sin sosiale posisjon og sitt inntektsnivå ved å inngå i et klientforhold til mektigere medlemmer av aristokratiet.²³ Mennene som inngikk i et klientforhold til Olav Engelbrektsson og Eske Bille er gode eksempler på dette, og disse mennene ble da en del av deres nettverk.

1.2.3 De mektigste menn og kvinner i Norge på 1520- 1530- tallet

Dette delkapitlet vil redegjøre for noen av de viktigste politiske aktørene i Norge på 1500-tallet. Personene som blir redegjort for er de som har tilknytning til de undersøkte mennene. Her er Olav Engelbrektsson og Eske Bille selvsagt, men det er også flere andre fremtredende personer som er relevante for oppgaven. Dette gjelder Vincens Lunge som flere av de undersøkte mennene var i tjeneste hos, før de gikk i tjeneste for enten Olav Engelbrektsson

¹⁷ Imsen, Steinar *Europa 1300-1550* s.46

¹⁸ MOPS I nr. 373

¹⁹ Ingesmann, Per, Kjær, Ulla, Madsen, Per Kristian og Vellev, Jens: *Middelalderens Danmark* s. 82

²⁰ MOPS I s. 376

²¹ Norseng, Opsahl *Norge i høy og senmiddelalderen* i Store Norske Leksikon
https://snl.no/Norge_i_h%C3%B8y-og_senmiddelalderen_1130-1537

²² MOPS I s. 376

²³ Norseng, Opsahl *Norge i høy og senmiddelalderen* i Store Norske Leksikon
https://snl.no/Norge_i_h%C3%B8y-og_senmiddelalderen_1130-1537

eller Eske Bille. Ingerd til Austrått vil også redegjøres for da hun var en viktig politisk aktør i perioden og også Vincens Lunges svigermor. Flere av hennes døtre ble giftet bort til noen av de undersøkte mennene i oppgaven. Ingerd var også en av Olav Engelbrektssons fremste motstandere i Trøndelag, og kanskje regionens mektigste person med unntak av erkebiskopen.

Olav Engelbrektsson ble norsk erkebiskop i 1523. Hans eksakte fødeår og fødested er ikke kjent. Det har vært antatt at hans familie var lavadel fra Trondenes, men kildegrunlaget er tynt. Han studerte i Rostock, som i første halvdel av 1500-tallet fortsatt var del av de katolske områdene i Tyskland. Han returnerte til Norge i 1514 og ble valgt til dekan for domkapitelet i Nidaros året etter. Med dette var Olav bare underordnet erkebiskopen. Ved erkebiskop Erik Valkendorfs død i 1523, ble Olav enstemmig valgt til ny erkebiskop av domkapitelet og dro straks til Roma for å motta palliet, erkebiskopens verdighetstegn. Da Olav returnerte til Norge viste han seg som en god administrator, og de første årene la han seg på en forsiktig linje med tanke på kongemakten. I sin tid som erkebiskop arbeidet Olav for å styrke kirkens posisjon som stadig var under press, samt å styrke det norske riksrådet og Norges posisjon i unionen. Dette bidro til at han førte en stadig mer utfordrende politikk mot den ekspansive danskdominerte unionsmonarken. Dette førte til at han ble stemplet som en opprører og soldater ble sendt mot erkestiftet. Dette endte med at han flyktet fra landet med sine mest betrodde menn, og han døde i eksil i 1538.²⁴ Mot slutten av seinmiddelalderen var erkebiskopen Norges rikeste mann. Både han og hans setesveiner fra Sunnmøre til Finnmark hadde store formuer, og også medlemmene av domkapitelet var sannsynligvis velstående menn. Erkebiskopen disponerte et stort handelsnettverk hvor spesielt tørrfisk fra nord ga betydelige inntekter. Disse store ressursene var avgjørende for erkesetets politiske og militære styrke.²⁵

Eske Bille var dansk rikshovmester, lensherre og dansk- og norsk riksråd. Han kom fra en respektert høyadelig familie og var lensherre både for kong Hans, Kristian 2., Fredrik 1. og Kristian 3. I 1529 fikk han Bergenshus len, og ble dermed innehaver av et av de fire hovedlenene i Norge. Han var gift med Sofie Krummedike som var datter av den rike norsk-danske lensherren Henrik Krummedike, og Eske fikk med dette giftermålet stor inntektsbase og enda større innflytelse i Danmark og Norge. Eske Bille var sentral i hendelsene i Norge på 1530-tallet som kulminerte med at Norge ble politisk underordnet Danmark i unionen. Han

²⁴ Rian, Øystein *Olav Engelbrektsson* i Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Olav_Engelbrektsson.

²⁵ MOPS I s. 304

var en kongetro lensherre som likevel arbeidet for å bevare Norges selvstendighet i unionen og den katolske kirken så lenge det var mulig. Da kong Kristian 3. satte hardt mot hardt ved både å ville sikre seg kontrollen over Norge på sine premisser, og å gjennomføre reformasjonen, spilte Eske Bille en avgjørende rolle. For kongen utrustet han et angrep på erkestiftet i 1537 under ledelse av menn han hadde i sin tjeneste. Eske returnerte i 1537 til Danmark og ble etter hvert rikshovmester, som vil si leder for det danske riksrådet, og var en av de fremste mennene i staten ved sin død i 1552.²⁶

Ingerd til Austrått var innehaver av det rike Austråttgodset på Fosenhalvøya i Trøndelag, og var en fremtredende politisk aktør etter at hun ble enke i 1523. Ingerd var anonym fram til hennes mann Nils Henriksson (Gyldenløve) døde, men markerte seg både politisk og som godseier etter at hun ble enke. Sammen med sin svigersønn Vincens Lunge gikk Ingerd offensivt til verks for å skaffe seg store godsansamlinger og var på grunn av det involvert i mange stridigheter med andre norske stormenn. Hennes nære bånd til Vincens Lunge gjorde henne også til Olav Engelbrektssons fiende på slutten av 1520-tallet og under de mange konfliktene dem i mellom, plyndret erkebiskopen Austrått flere ganger. Etter at Vincens Lunge døde ble Ingerds posisjon svekket, men etter at erkestiftet ble hærtatt giftet Ingerd bort flere av sine døtre til danske adelsmenn. Disse var i ferd med å slå seg opp som en nye elite i Norge etter erkestiftets undergang. Ingerd knyttet med dette nye allianser som ble svært heldig for henne og hennes etterkommere. Ingerd døde i 1555 i et skipsforlis, men hennes etterkommere skulle bli noen av de mektigste norske stormennene i årene som fulgte.²⁷

Vincens Lunge var en av de mektigste verdslige menn i Norge på første halvdel av 1500-tallet. Som norsk riksråd tilhørte han det øverste sosiale sjikt og er å regne som dansk høyadel. Vincens var en svært velutdannet mann og hadde doktorgrader i filosofi, romerrett og kirkerett. Han var også professor i jus og disse meritene taler for at han var en svært talentfull person. Han vant Kristian 2.s tillit og ble høvedsmann på Kronborg i 1522. Året etter gjorde den jyske adelen opprør mot Kristian 2., og også Vincens Lunge sluttet seg til dette opprøret. Han nærmet seg den nye kongen Fredrik 1. og ble tatt opp i det danske riksrådet. Kongen ga Vincens i oppdrag å tinge det nordafjelske Norge under ham. Dette oppdraget fikk han sannsynligvis fordi han skulle gifte seg med Nils Henriksson og Ingerd til Austråtts datter Margrete Nilsdatter, og hadde derfor tilknytning til Trøndelag gjennom henne.

²⁶ Bjørkvik, Halvard *Eske Bille* i Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Eske_Bille.

²⁷ Ibid

Selv om Vincens var dansk ble han gjennom sitt ekteskap med Margrete ansett som norsk. Vincens Lunge reiste til Norge og fikk mennene som holdt Bergenshus til å overgi festningen til Fredrik 1., samtidig som Vincens ble ny lensherre for Bergenshus len og ble tatt opp i det norske riksrådet. I de kommende årene var Vincens den soleklart mektigste verdslige mannen i Norge og brukte sin posisjon som lensherre og slektstilknytning i Norge til å øke sitt gods kompleks og makt. Dette gjorde at han kom i konflikt med flere norske stormenn. Hans sympatier med protestantismen, samt konfiskasjon av kirkeeiendom, førte også til at han kom i konflikt med erkebiskopen. Dette utviklet seg til krigslignende tilstander da Olav Engelbrektsson gikk til angrep på Vincens og hans slektninger på Austrått. Det førte til et langt uvennskap som endte med at erkebiskopens menn drepte Vincens Lunge i Trondheim i januar 1536, under det såkalte «julemøtet i Trondheim».²⁸

1.2.4 Metode

Sentralt i denne oppgaven står en nettverksanalyse, og i dette avsnittet skal nettverk og nettverksanalyse som historisk metode redegjøres for. Begrepet «nettverk» kan være et unøyaktig begrep som favner mange forskjellige aspekter av menneskelige relasjoner og forbindelser. Begrepet kan bli en metafor som brukes til å beskrive alle situasjoner hvor det finnes relasjoner eller bånd mellom ulike aktører. En klar definisjon av begrepet nettverk er derfor nødvendig. I forbindelse med nettverksanalyse innenfor historisk forskning defineres nettverk som en varig, frivillig, ikke-formalisert mellommenneskelig forbindelse der hierarkiske relasjoner ikke kan utelukkes. Nettverksrelasjonenes hovedfunksjoner er utbytte, reproduksjon og samhold, samt utestengning og rekruttering.²⁹ Kort sagt, man har aktører som har ulike bånd seg i mellom, og det er innholdet i disse båndene man undersøker i en nettverksanalyse. I denne definisjonen ligger også noen spesifiseringer til grunn:

- Det kan alltid finnes hierarkier i alle sosiale relasjoner
- Hvert individ kan samtidig tilhøre flere parallelle og delvis overlappende nettverk av ulike slag
- Nettverk kan fungere ved at det stenger noen ute, men det kan også være åpent for rekruttering av nye medlemmer. Ved rekruttering blir det gjerne en hierarkisk relasjon mellom de som allerede er del av nettverket og de nyrekruttede³⁰

²⁸ Rian, Øystein *Vincens Lunge* i Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Vincens_Lunge.

²⁹ Hreinsson, Einar, Tomas, Nilsson *Nätverk som social resurs- Historiska exempel* s. 29

³⁰ Ibid s. 29

Nettverksanalyse er en metode som historiefaget har fått fra samfunnsfaget.³¹ Det er tre måter å vektlegge en historisk nettverksanalyse.³² Man kan ha et fokus på helheten i nettverket, på de enkelte aktørene i et nettverk eller en kombinasjon av disse to som vektlegger de sosiale relasjonene mellom mennesker og innholdet i disse forbindelsene.³³ I min oppgave er jeg interessert i alle tre aspektene som er trukket fram her, selv om det siste fokusområdet vil være det viktigste. En vekt på helheten vil derimot være viktig for å få en fullstendig oversikt over nettverket, noe som vil være til hjelp når man skal gå videre for å undersøke grundigere de enkelte bestanddelene av nettverket. Helheten er viktig først, for deretter å se grundigere på aktørene og relasjonene mellom aktørene når man går dypere inn i kildematerialet. Med andre ord, både helheten av nettverkene og de enkelte bestanddelene/aktørene i nettverkene til Olav Engelbrektsson og Eske Bille vil bli analysert.

I denne oppgaven vil en kvalitativ nettverksanalyse bli gjort. Hvis et nettverk som skal analyseres består av omtrent et titalls personer kan det håndteres ved hjelp av kvalitative metoder.³⁴ Dette er tilfellet for nettverkene i denne oppgaven. Ved kvalitativ nettverksanalyse er det ikke nettverkens form, men heller nettverkens funksjon som skal undersøkes.³⁵ Dette vil si innholdet i de sosiale relasjonene mellom aktørene i et nettverk. Ylva Hasselberg mener at nettverksanalysen gir et bedre lys på hvordan viktige beslutninger og hendelser faktisk skjer.³⁶ Nettverksanalyse kan gi en pekepinn på hvordan sentrale aktører tenkte, hvorfor de har gått i tjeneste i ulike nettverk og dermed kaste nytt lys på historiske beslutninger og hendelser. Det er målet med denne oppgaven å finne ut hvorfor mennene i Olavs og Eskes nettverk handlet som de gjorde, for så å sette dem inn i en større historisk sammenheng. Nettverksanalysen kan bidra til en bredere forståelse av den subjektive karakteren/aktøren og historiske hendelser.³⁷

Kvalitativ nettverksanalyse brukes som nevnt når nettverkene består av relativt få aktører. Da beholder personene sin identitet. Dette forutsetter at kildematerialet er kilder som for eksempel brev og dagbøker, som er kilder som kan vise ting som kjærlighet, fiende- og vennsforbindelser.³⁸ Slike kilder kan gi mye informasjon om aktørene og forholdet

³¹ Aronsson, Fagerlung, Samuelson *Nätverk i historisk forskning- metafor, metod eller teori?* s. 2

³² Ibid s. 2

³³ Ibid s. 3

³⁴ Ibid s. 4

³⁵ Ibid s. 15

³⁶ Ibid s. 16

³⁷ Ibid s. 16

³⁸ Ibid s. 4

mellom aktørene i et nettverk. Siden det er forandringer i nettverkene i denne oppgaven, er det også et poeng at aktørene skal beholde identiteten, slik at man får en bedre oversikt over hvem som gjør hva innenfor de ulike nettverkene.

Nettverkene i denne oppgaven kan man kalle «elitenettverk». Med det mener jeg at aktørene i nettverkene tilhører det øvre sjiktet i samfunnet. De er ikke på toppen, men er menn som går i tjeneste hos menn som befinner seg på toppen av samfunnet, henholdsvis erkebiskopen og en av de mektigste lensherrene. Mennene som skal undersøkes er gjerne lavadelsmenn, eller menn fra sjiktet like under. Derfor kan man si at de befinner seg relativt høyt oppe sosialt i samfunnet. Aktørenes mål med nettverkene kan variere. For noen kunne det handle om sosial mobilitet, økonomiske goder eller rett og slett overlevelse. Thomas Småberg har arbeidet med nettverksanalyse av adelsnettverk i middelalderen.³⁹ Han presiserer at for middelaldersamfunnet, som var standsmessig inndelt og svært hierarkisk, må nettverk ha et eget nettverksbegrep. Det kan ikke bare ses som uformelle, ikke-hierarkiske og horisontale forbindelser, men heller mangesidige forbindelser som også forgreiner seg horisontalt og vertikalt i et hierarki. Nettverk i middelalderen kan ses som et bytte av tjenester, hvor nettverket ga aktørene noe de ikke ville ha fått om de sto utenfor.⁴⁰

Småbergs nettverksanalyse tar utgangspunkt i tre faktorer som er «klient-patron-forhold», «vennskap» og «ekteskapsforbindelser». På grunn av likhetene både i aktørene som undersøkes og tidsperioden mellom min oppgave og Thomas Småbergs arbeid, vil jeg bruke hans forståelse av nettverksbegrepet. Nettverksanalysen i min oppgave vil også hovedsakelig ta utgangspunkt i de samme tre faktorene som Småberg bruker. Her vil klient-patron-forhold være den asymmetriske relasjonen mellom herre og tjenestemann, vennskap vil si det mer horisontale forholdet mellom mennene som går i tjeneste for en herre, mens ekteskapsforbindelser sier seg selv. Vennskap som del av et nettverksbegrep må ikke misforstås med den moderne forståelsen av ordet. Vennskapsforbindelser innenfor et nettverk handler om å bygge en form for allianser mellom mer eller mindre hierarkisk likestilte menn.⁴¹ Godt pleide vennskapsforbindelser kunne sikre støtte i konflikter av ulike slag, både væpnede og ikke minst rettslige. Vennskap kunne også være å bygge et nettverk av menn hvis råd man kunne stole. Dette ses i ulike dokumenter ved kjøp, salg og overdragelse av eiendom i middelalderen, og ofte er det oppgitt at transaksjonen skjedde med råd og samtykke fra

³⁹ Hreinsson, Einar, Tomas, Nilsson *Nätverk som social resurs- Historiska exempel* s. 83

⁴⁰ Ibid s. 85

⁴¹ Ibid s. 96

sentrale menn, som også bevitnet transaksjonen.⁴² I denne oppgaven er det disse tre faktorenes betydning for de undersøkte mennenes tjeneste som skal analyseres.

Nettverk benyttes gjerne av de som vil beholde sin posisjon i tider med store forandringer og omveltninger i et samfunn.⁴³ I senmiddelalderen ble det stadig vanskeligere, spesielt for adelen, å stige i sosial status. På grunn av at inntektspotensialet sank ble livsgrunnlaget for lavadelen forverret og avstanden mellom høy og lavadel ble større. Ville man avansere sosialt var man derfor tvunget til å ha kontakter blant det øvre sjiktet i samfunnet.⁴⁴ Dette er noe som passer godt inn i konteksten for denne oppgaven, siden 1520-30-tallet representerer en urolig og omskiftelig tid i seinmiddelalderens i Norge. Nettverksanalyser er et godt verktøy for å vise omskiftelighet i relasjoner hvor forbindelser blir skapt og forbindelser blir brutt, noe som er sentralt i denne oppgaven.⁴⁵

1.3 Kilder

I dette delkapitlet vil jeg beskrive kildene som ligger til grunn for oppgaven. Kildene er alle trykte kildeutgaver. De er både i bokform og på internett. Kildene skal bli brukt til å rekonstruere nettverkene og karrierene til de enkelte mennene, og se på andre interessante ting som er relevant for problemstillingen i oppgaven. Jeg vil også presentere kildegrunnlaget for de enkelte mennene og dermed se på mulighetene og utfordringene i arbeidet med kildematerialet.

Diplomatarium Norvegicum er en trykt kildeutgave som gjengir kilder som er fra før 1570 ordrett på originalspråket. Til nå er det utgitt 23 bind og de har blitt utgitt siden 1848.

Diplomatarium Norvegicum er det viktigste verket for arbeid med middelaldermateriale og inneholder opp mot 20 000 middelalderdokumenter. Bind 22 og 23 vil være en sentral kilde i arbeidet med nettverkene til Olav Engelbrektsson og Eske Bille, men også andre bind har blitt brukt i oppgaven. Bind 23 i denne serien ble utgitt i 2011 og er en trykt utgave av norgesrelevant kildemateriale, som strekker seg kronologisk fra slutten av 1200-tallet fram til 1560-årene. Mye av det er hentet fra Eske Billes privatarkiv, noe som gjør materialet svært relevant for denne oppgaven. I verket finnes både brev og andre dokumenter. Alle dokumenter som har en tilknytning til mennene på Steinvikholm, eller de aktuelle hendelsene er interessant for min oppgave. Hvert dokument har en moderne forklaring i bind 22 og 23, som sier noe om hva dokumentet inneholder og når og hvor det er skrevet. Med dette vil jeg

⁴² Hreinsson, Einar, Tomas, Nilsson *Nätverk som social resurs- Historiska exempel* s. 96

⁴³ Aronsson, Fagerlung, Samuelson *Nätverk i historisk forskning- metafor, metod eller teori?* s. 10

⁴⁴ *Ibid* s. 29

⁴⁵ *Ibid* s. 7

prøve å danne et bilde av forandringene i Olav Engelbrektsson og Eske Billes nettverker før og etter 1537, samt kaste et lys over karrierene til deres menn.

Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker 1532-1538 er en del av Olav Engelbrektssons arkiver, som var en del av den såkalte Münchensamlingen. Boka er en kildeutgave utgitt av Norges Riksarkiv ved Jens Arup Seip, og er en samling av sju bøker. Den ble utgitt i 1936 og beskriver Olav Engelbrektssons utgifter i forbindelse med de som gikk i hans tjeneste. Denne kildeutgaven vil kunne gi et bilde av hvem som var i Olav Engelbrektssons tjeneste i perioden 1532-1538. Siden boka er en kildeutgave er det ren avskrift fra regnskapsbøker. Den gir informasjon om selve utgiften, hvem betalingen gikk til og ofte hvilken stilling denne personen hadde i erkebiskopens tjeneste. Denne kilden sier noe om når ulike personer gikk i erkebiskopens tjeneste i det aktuelle tidsrommet og hvilken tjeneste de gjorde for han.

Norske Rigs-Registranter bind 1 er en trykt kildeutgave som inneholder brev og forordninger utgitt av kongen. Kildeutgaven ble utgitt 1861-1891. Dokumentene er ordnet kronologisk og bind 1 tar for seg tidsrommet 1523-1571. Den dekker dermed det aktuelle tidsrommet for oppgaven godt. Utgaven som er brukt i denne oppgaven er en skannet utgave som man finner på internett.

En kilde som spesielt må nevnes er Truid Ulfstands overgivelsesbrev til kongen. Brevet finner man i *Diplomatarium Norvegicum XXIII*.⁴⁶ Det er et brev skrevet av den danske riksråden, Truid Ulfstand, hvor han informerer om overenskomsten de har sluttet med garnisonen på Steinvikholm. Her beskrives vilkårene for overgivelsen, og både Olav Engelbrektssons menn og Eske Billes menn navngis i brevet. Dette brevet er utgangspunktet for kartleggingen av deres menn på Steinvikholm. Det navngir de fremste mennene blant garnisonen på Steinvikholm og den beleirende styrken. Denne kilden er grunnlaget for utvalget som har blitt tatt med, med tanke på mennene som befant seg på Steinvikholm under beleiringen i våren 1537. Det at disse mennene navngis i overgivelsesbrevet sier noe om deres sentrale posisjon blant mennene på begge sidene av beleiringen. I tillegg til at man kan anta at de som nevnes med navn i brevet er mennene som er høyest i hierarkiet på begge sider, avgrensers det også naturlig antallet menn for oppgaven.

1.3.1 utfordringer og muligheter med kildematerialet

I dette delkapittelet vil informasjonsmengden som finnes for de ulike personene i Olav Engelbrektssons og Eske Billes nettverk være det sentrale. Det er store forskjeller mellom

⁴⁶ *Diplomatarium Norvegicum*(heretter DN) XXIII nr. 447

Olavs og Eskes nettverk i den sammenhengen. Av Olavs menn er det bare et fåtall som nevnes etter hendelsene i 1537, mens det i Eskes nettverk er mange som nevnes i kilder i flere tiår etterpå. Derfor vil informasjonsmengden for de ulike mennene først presenteres og deretter sammenlignes for å belyse forutsetningene for oppgaven. Mennene er delt inn i tre grupper, og gruppene er systematisert i vedleggene «Tabell 1», «Tabell 2» og «Tabell 3». Kildesituasjonen for enkelte i gruppene er utfordrende da kildematerialet er tynt for mange av mennene i oppgaven. Dette gjelder spesielt for Olav Engelbrektssons menn. Derfor har jeg undersøkt flere av hans menn enn jeg har gjort i Eskes nettverk. Tanken bak er at jeg da får et bedre sammenligningsgrunnlag med Eskes menn som er relativt godt dokumentert i kilder. Kort sagt, det trengs færre menn i Eskes nettverk til å vise tendenser og sammenhenger mellom mennene i nettverkene, enn det gjør for Olavs menn, på grunn av kildesituasjonen.

1.3.2 Kildegrunnlaget for de aktuelle mennene

Av de mennene i Olavs nettverk som nevnes i forbindelse med overgivelsen av Steinvikholm, er det bare et fåtall det finnes noen nevneverdig informasjon om. Gruppen består av tolv menn og det er bare fem av disse mennene det er mulig å spore i kildematerialet. Av de mennene på Steinvikholm er dette hovedsakelig dekanen Knut Pedersson, kanniken Torfinn Olavsson, slottsfogden Severin Mortensen og væpnerne Jørgen Pedersen Staur og Einar Tjeld. Mannen som det finnes mest informasjon om er utvilsomt Jørgen Pedersen Staur. Grunnen til dette er at han gikk i kongstjeneste etter erkebiskopens fall og fikk en framtreddende posisjon i Trøndelag og fikk gods av kongemakten. Derfor nevnes han både før og etter hendelsene i 1537. Flere av de øvrige mennene nevnes bare i forbindelse med lønnsutbetalinger i erkebiskopens regnskap i tillegg til overgivelsesbrevet for Steinvikholm. Det er med andre ord bare fåtallet av mennene på Steinvikholm som det er mulig å si noe nevneverdig om.

For mennene som ble med erkebiskopen i eksil og mennene som holdt Steinvikholm er kildesituasjonen ganske lik. Her er det mye informasjon å finne i kildematerialet om enkelte, mens det for andre knapt finnes noe. Gruppen består av åtte menn hvor de fleste er mulig å spore fram til 1537. Etter 1537 er det mange som ikke nevnes mer. To av mennene, Kristoffer Trondsson og Gaute Taraldsson, har et relativt rikt kildemateriale. Disse mennene omtales som to av Olavs mest betroede menn, og hadde innholdsrike karrierer etter Olavs død. For de andre seks undersøkte mennene som ble med Olav i eksil er kildesituasjon langt ifra like god. På grunn av få bevarte kilder om disse mennene har det vært nødvendig å inkludere både Olavs menn på Steinvikholm og mennene som ble med i landflyktighet i denne oppgaven.

Uten å inkludere begge disse gruppene i oppgaven ville det vært mye mer utfordrende å få et sammenligningsgrunnlag med Eske Billes menn.

Også for mennene i Eske Billes ekspedisjon er kildegrunnlaget variabelt, men svært rikt for enkelte av mennene. Dette gjelder spesielt Tord Roed som står i en særstilling, men også Peder Pedersen, Jens Splid og Jens Tillufssen Bjelke. Også blant Eskes menn er det derimot menn som forblir ukjent. Dette gjeldet spesielt Jørgen Jonsson hvor det utover hans deltakelse i Eskes ekspedisjon ikke finnes noe mer informasjon. Om Knut Alvsson og Torkjell Eiriksson vites heller ingenting med unntak av deres deltakelse i ekspedisjonen mot erkesetet. Med unntak av disse har de øvrige et nokså godt kildegrunnlag fram til 1537, og fire av mennene har også et rikt kildegrunnlag i tiden etter 1537. Dette gjelder Tord Roed, Jens Splid, Peder Pedersen og Jens Tillufssen Bjelke. Det disse mennene har til felles er blant annet at alle oppnådde innflytelse og rikdom etter hendelsene i 1537. Sett under ett har Eskes menn et mye bedre kildegrunnlag enn erkebiskopens menn, og man får dermed ikke disse gruppene av menn som man knapt vet noen ting om, blant mennene i hans nettverk.

Hvis man sammenligner Olavs to grupper med Eskes gruppe kan man si at kildesituasjonen er noe lik. Med dette menes det at det er et jevnt antall menn det finnes nok informasjon om, mens det for andre finnes lite eller ingenting. Den største forskjellen er at det, i motsetning til erkebiskopens menn, bare er en av Eskes menn hvor det knapt finnes noe informasjon, nemlig Jørgen Jonsson. Blant alle de andre av Eskes menn er det et relativt rikt kildemateriale fram til 1537. Siden Eskes gruppe med undersøkte menn består av færre enn erkebiskopens undersøkte gruppe, må man fastslå at kildesituasjonen sett under ett er mye bedre for Eske Billes menn. Tatt i betraktning at disse mennene tilhørte den vinnende siden i konflikten mellom erkebiskopen og kongemakten er dette ikke overraskende. Dette fordi mennenes tilknytning til den vinnende siden åpnet opp nye karrieremuligheter og belønninger som bidro til å sette dem på det politiske kartet i Norge.

Kapittel 2 Olav Engelbrektssons og Eske Billes nettverk

I dette kapittelet vil først Olav Engelbrektssons menn bli presentert. Først vil mennene på Steinvikholm presenteres, og de har blitt delt inn i to grupper. Den første gruppen blir behandlet i delkapittel 2.1 og inneholder mennene det finnes mest informasjon om. Den andre gruppen, som behandles i delkapittel 2.1.2, er mennene det finnes lite informasjon om. Jeg har valgt å gjøre det slik fordi informasjonsmengden for disse to gruppene skiller dem tydelig fra hverandre. I delkapittel 2.2 skal mennene som ble med Olav i landflyktighet presenteres. For disse mennene finnes det flere kilder enn for mange av de på Steinvikholm og det er også færre menn. Derfor blir alle behandlet i samme delkapittel. I det siste delkapittelet 2.4 blir Eske Billes menn behandlet. Mennene vil bli redegjort for så langt det er mulig ut i fra kilder og litteratur. Hovedfokuset for disse biografiene er mennenes tjeneste.

2.1 Olav Engelbrektssons menn på Steinvikholm

Olav Engelbrektsson overlot slottsloven, som vil si ansvaret for slottet og slottslenet, til tolv menn.⁴⁷ Disse tolv mennene, som lå i slottsloven, vil redegjøres for i dette delkapitlet.

Knut Pedersson, Torfinn Olavsson og Severin Mortensson

Da Steinvikholm ble beleiret våren 1537 hadde Olav Engelbrektsson etterlatt mennene Knut Pedersson, Torfinn Olavsson og Severin Mortensson som øverstkommanderende på slottet.⁴⁸ Knut Pedersson var dekan og Torfinn Olavsson var kannik. Dekan og kannik var geistlige titler, så disse to mennene tilhørte erkebiskopens geistlige tjenestemenn. Knut Pedersson og Torfinn Olavsson var menn som sannsynligvis nøytt stor tillit hos erkebiskopen, siden de fikk lederansvar på Steinvikholm. Til tross for dette nevnes de bare ved få tilfeller i kildematerialet. Knut Pedersson omtales i 1536 i et brev til Eske Bille, da også som dekan som oppholdt seg i Trondheim.⁴⁹ 22. april 1537 nevnes Knut Pedersson videre i et brev til Eske Bille under felttoget mot erkestiftet. Det ble rapportert at Knut Pedersson og Jørgen Pederssen (en av Olavs menn som vil nevnes senere i kapitlet) holdt Steinvikholm, og at de

⁴⁷ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

⁴⁸ Ibid s. 787

⁴⁹ DN XXII nr. 297

hadde 80 mann.⁵⁰ Eske Billes ekspedisjon visste med andre ord at dekanen var på Steinvikholm før beleiringen tok til. Utover dette sier kildematerialet lite om Knut Pedersson og Torfinn Olavsson. Det er usikkert om de var norsk, men det kan man anta, siden medlemmer av domkapitelet som oftest var norske lavadelsmenn på 1500-tallet.⁵¹ For å finne ut mer om disse mennene kan man ta utgangspunkt i deres stillinger, henholdsvis dekan og kannik, samt deres overenskommelse med Eske Billes menn ved beleiringen av Steinvikholm.

Dekaner og kanniker tilhørte domkapitelet, som var domkirkens styrende organ og erkebiskopens rådgivere. En dekan var den fremste av medlemmene av domkapitelet og hadde et lederansvar, mens de øvrige medlemmene av domkapitelet ble kalt kanniker. Domkapitelet hadde flere funksjoner, men først og fremst hadde de som oppgave å velge erkebiskop og biskoper.⁵² Medlemmene av domkapitelet hadde mange privilegier før reformasjonen. Blant annet fulgte gods og god inntekt med en stilling i domkapitelet.⁵³ Etter reformasjonen mistet domkapitelet myndigheten til å utpeke nye biskoper da kongen tok over den retten. Mye av domkapitelets funksjon forsvant dermed etter reformasjonen.

I brevet Truid Ulfstand sendte til kongen om Steinvikholms overgivelse nevnes spesifikt Knut Pedersson, Torfinn Olavsson og Severin Mortensson. I forhandlingene om overgivelsen har de tre mennene sikret seg gode vilkår. Alle tre skulle frifinnes for alle anklager i forbindelse med erkebiskopens opprør og skulle ikke kunne strafferettslig forfølges i ettertid for hendelser som hadde skjedd i løpet av konflikten.⁵⁴ Knut Pedersson skulle beholde sitt dekanat, noe som fortsatt sikret han privilegiene som fulgte med en lederposisjon i domkapitelet, og han skulle få beholde sine gårder på Trondenes og Berg i Trondheim. Dette ble senere bekreftet i et brev fra kongen.⁵⁵ Knut forsonte seg også med Eske Bille i juni 1537, hvor Knut takket Eske for all godhet i et brev.⁵⁶ Samtidig understreket Knut at Domkapitlet og han personlig hadde lidd stor skade av erkebiskopens handlinger som han hevdet var imot hans og domkapitelets råd. I 1538 overlot Knut Pedersson en del av sitt dekanat til en Torbjørn Olavsson (Brat).⁵⁷ I oktober 1538 tok Torbjørn Olavsson over for fullt som dekan.⁵⁸ Året etter døde Knut

⁵⁰ DN XXII nr. 381

⁵¹ Dahl, Svein Tore *Geistilgheten i Nord- Norge og Midt Norge i tiden 1536-1700* s. 16

⁵² Daae, Ludvig *Geistliges Kaldelse i den norske Kirke efter Reformationen: en historisk Afhandling* s. 2

⁵³ Dahl, Svein Tore *Geistilgheten i Nord- Norge og Midt Norge i tiden 1536-1700* s. 16

⁵⁴ DN XXIII nr. 447

⁵⁵ DN XII nr. 587

⁵⁶ DN XII nr. 578

⁵⁷ DN XII nr. 584

⁵⁸ DN XII nr. 589

Pedersson og han nevnes i en notis som dekan i Trondheim, så han har beholdt tittelen livet ut, selv om han ikke fungerte som dekan det siste året.⁵⁹

Torfinn Olavsson skulle også få beholde sitt prestegjeld Stjørdalen og kirkens part i Værnes. I en oversikt over kanniker i 1540 ser man at Torfinn fikk beholde sin stilling som kannik.⁶⁰ Her oppgis det også at han døde i 1546. Slottsfogden Severin Mortensson beholdt også alt han hadde brakt med seg inn på Steinvikholm. Alle tre lederne på Steinvikholm sikret seg økonomisk og juridisk med overgivelsen, Torfinn Olavsson og Knut Pedersson nevnes i kildene i noen år etter 1537, mens Severin Mortensson forsvinner etter Steinvikholms overgivelse.

Jørgen Pedersen (Staur)

Jørgen Pedersen var en dansk væpner som gikk i tjeneste for danske og norske stormenn i Norge.⁶¹ Det verdslige aristokratiet i seinmiddelalderen var inndelt i to grupper, nemlig væpnere og riddere, hvor væpnerne var den laveste rangen av de to.⁶² Han ble adlet av Fredrik 1. i 1527, og gikk deretter i Vincens Lunges tjeneste. Han var Peder Pedersens (Staur) bror, og tidlig på 1530-tallet var begge brødrene i Vincens Lunges tjeneste.⁶³ I 1530 var Jørgen Vincens Lunges fut i Jemtland, og omtales da som «Jørgen skriver».⁶⁴ I 1533 var Jørgen Vincens Lunges «kjøgemester», en stilling som flere av de andre undersøkte mennene i oppgaven også har hatt.⁶⁵ Hva stillingen som kjøgemester innebar er noe uklart, men det var en mann med ansvar for husholdningen, mat og øvrig forpleining, og han var en ledende mann i en fyrstes husholdning og hoff. Jørgen Pedersen Staur var, ifølge Lars Hamre, en mann med mange kontakter. Dette gjorde at han fungerte som megler i de mange konfliktene mellom Vincens Lunge og erkebiskop Olav.⁶⁶

Utover 1530-forlot Jørgen Vincens Lunges tjeneste og gikk da i tjeneste for erkebiskopen. Dette vises i *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker* hvor Jørgen Pedersen mottar lønn fra erkebiskopen fra 1535 til 1537.⁶⁷ I 1536 får han også lønn til egen dreng.⁶⁸ Jørgen var en av

⁵⁹ DN XII nr. 591

⁶⁰ DN XII nr. 597

⁶¹ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 455

⁶² Nyborg Chris *Adel* i Norsk Historisk Leksikon. <https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Adel>

⁶³ Nissen, Gunnar Bruun 1956. *Frostatings lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: En historisk oversikt* s. 73

⁶⁴ DN XXIII nr. 475

⁶⁵ DN XXII nr. 246

⁶⁶ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 517

⁶⁷ Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker, heretter OER, s. 68, 89, 115, 146

⁶⁸ OER s. 89

de tolv lederne som holdt Steinvikholm for erkebiskopen i 1537. Han var også sentral i forhandlingene med beleiringsstyrkene som hans bror, Peder Pedersen, var en av lederne for.⁶⁹ Jørgen var med og forhandlet frem de endelige overgivelsevilkårene for garnisonen på Steinvikholm.⁷⁰ Han forsonet seg med kongemakten etter erkebiskopens fall, og ble forlent med gods både på Vestlandet og i Trøndelag.⁷¹ Jørgen ble også gift med Margrete Kristoffersdatter, datteren til Olavs fremste militære leder, Kristoffer Trondsson. Det er derimot uvisst når dette ekteskapet ble inngått.⁷²

Etter hendelsene i 1537 nevnes Jørgen igjen i 1547. Han nevnes i forbindelse med et lagting på Frosta sammen med flere menn som hadde vært i Eske Billes tjeneste, inkludert sin bror Peder Pedersen og Jens Tillufssen Bjelke i tillegg til 39 lagmenn og lagrettemenn.⁷³ I dette dokumentet gjør de kjent at Kristoffer Galle har gjort en god figur som høvedsmann på Steinvikholm. Dette viser at Jørgen i 1547 hadde forsonet seg med kongemakten. At han sammen med flere av regionens elite deltok på dette lagtinget må forstås som at han hadde fått en fremtredende posisjon i området. Våren 1548 fikk Jørgen kongebrev på Bakke kloster i Trondheim mot å betale årlig avgift til kongen, samt å utruste fire menn til tjeneste for kongemakten.⁷⁴ I kildematerialet ser man også at Jørgen Pedersen fikk ordre om å oppfylle sine forpliktelser to år senere. Da sendte kongen ut en befaling til sine lensmenn i Norge om å mobilisere sine menn til kamp mot pirater, og her blir Jørgen Pedersen og hans fire menn nevnt.⁷⁵ I 1556 forlenes Jørgen med kronens gods «Mossevigen» i Trøndelag, som må være dagens Mossvika, for tro tjeneste.⁷⁶ Etter dette nevnes ikke Jørgen mer i kildematerialet.

Einar Tjeld

Einar Tjeld var en norsk lavadelsmann og væpner.⁷⁷ Han hadde tilnavnet «Borgarsyssel» som er det gamle navnet på det som i dag er Østfold fylke. Dette tyder på at han var fra denne delen av landet. Erkebiskopens regnskaper viser at han var i Olavs tjeneste fra 1533 til 1537, og mottok i denne perioden årlige lønnsutbetalinger.⁷⁸ I 1536 ledet han den mislykkede

⁶⁹ DN XII nr. 576

⁷⁰ DN XXII nr. 391

⁷¹ Nissen, Gunnar 1956. *Frostatings lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: En historisk oversikt* s. 73

⁷² *Ibid* s. 73

⁷³ DN XXIII nr. 535

⁷⁴ Norske Rigsregistrarer bind I (heretter NRR I) s. 104

⁷⁵ NRR I s. 121

⁷⁶ NRR I s. 202

⁷⁷ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 718

⁷⁸ OER s. 28, 46, 64, 85, 111

militærekspedisjonen sønnafjells mot Akershus len.⁷⁹ Der var de involvert i flere trefninger med lensherren på Akershus, Erik Gyldenstjerne, og hans menn. De klarte derimot ikke å vinne noen strategisk seier og ble ifølge Erik Gyldenstjerne drevet tilbake av et overraskelsesangrep i april 1536.⁸⁰ Etter Steinvikholms overgivelse i 1537 står det ingenting i kildene om Einar.

Kristoffer Nilsson

Ifølge Hamre var Kristoffer Nilsson en væpner i Olav Engelbrektssons tjeneste, og han var også en av de som holdt Steinvikholm mens erkebiskopen var i Eksil.⁸¹ Han nevnes også i Truid Ulfstands brev til kong Kristian 3. Her omtales han sammen med Jørgen Pedersen og Einar Tjeld som «aff wabenn», altså væpner.⁸² I *Olav Engelbrektsson Rekneskapsbøker* finner man flere lønnsutbetalinger til Kristoffer Nilsson. Han dukker først opp i 1532 og mottar deretter årlige utbetalinger fram til 1537. Her står han oppført som både skriver og «pasche». Pasche eller pasje var en betegnelse som ble brukt i middelalderen. Pasje brukes om unge adelsmenn som gikk i tjeneste hos en fyrste.⁸³ Flere menn ved navn Kristoffer Nilsson nevnes i tiårene etter 1530-tallet i *Norske Rigs-registranter Bind 1*. Det ser ut til å være et vanlig navn i samtiden og dermed ikke mulig å bekrefte at noen av dem er den samme Kristoffer Nilsson som var på Steinvikholm i 1537.

2.1.2 De «ukjente» menn på Steinvikholm

For de neste seks mennene som befant seg på Steinvikholm finnes det lite informasjon. De oppgis alle i Truid Ulfstands brev til kongen, men etter hendelsene våren 1537 forsvinner de ut av kildene. Derfor har jeg valgt å kalle dem «ukjente» menn. Dette er Anders Benktsson Svenske, Kristoffer Ravalldsson, Nils Jonsson, Tord Engelbrektsson, Peder Sjøllandsfar og Benkt Svenske. Det lille av informasjon som finnes, finnes i *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker*, og dette kildematerialet sier lite om hvem mennene var. Forøvrig dukker det opp mange noen menn med like navn i andre kilder, men det er ikke mulig å stadfeste om det er de samme mennene. På grunn av denne kildesituasjonen vil biografiene og informasjonen om deres tjeneste være noe mangelfulle.

⁷⁹ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 718

⁸⁰ DN XXII nr. 290

⁸¹ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

⁸² DN XXIII nr. 447

⁸³ *Pasje*: ung adelsmann i Store norske leksikon. https://snl.no/pasje%252Fung_adelsmann

Anders Benktsson Svenske

På Anders Benktsson Svenske finnes det flere opptegetninger i *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker*. Der kan man se at han har mottatt lønnsutbetalinger årlig fra 1532 til 1537.⁸⁴ Tilnavnet «svenske» tilsier at han var svensk.

Kristoffer Ravalldsson

Kristoffer Ravalldsson omtales i *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker* som pasje. Siden han oppgis som pasje tyder det på et adelig opphav. Han mottok regelmessig lønn av erkebiskopen i perioden 1532-1537.⁸⁵

Nils Jonsson

I *Olav Engelbrektssons Regnskapsbøker* finner man to Nils Jonsson. Nils Jonssons Bergensis og Nils Jonsson ferisk. Tilnavnene Bergensis og ferisk betyr sannsynligvis at det er snakk om en Nils Jonsson fra Bergen, og en Nils Jonsson fra Færøyene. Det er ikke klart om noen av disse er den Nils Jonsson som befinner seg på Steinvikholm våren 1537. Dette fordi denne Nils Jonsson ikke står oppført med noe tilnavn i hverken kildematerialet eller litteraturen, men det kan være en av dem. Ellers nevner ikke kildematerialet noen Nils Jonsson som med sikkerhet kan identifiseres som erkebiskopens mann.

Tord Engelbrektsson

Tord Engelbrektsson omtales i *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker* som pasje noe som tilsier et adelig opphav. Han har mottatt lønn årlig fra 1532 til 1537.⁸⁶ Selv om han hadde patronymikonet Engelbrektsson er det ikke påvist noe slektskap mellom Tord og Olav Engelbrektsson. Engelbrekt er også et vanlig navn i perioden da svært mange Engelbrekt dukker opp i kildematerialet.

Peder Sjøllandsfar

Peder Sjøllandsfar mottok lønn fra erkebiskopen årlig i perioden 1532-1537.⁸⁷ Tilnavnet Sjøllandsfar tilsier at han er av dansk opphav. Sjøllandsfar er forøvrig et dansk adelsnavn.

⁸⁴ OER s. 2, 25, 43, 60, 80, 108

⁸⁵ OER s. 5, 27, 45, 63, 83, 110, 132

⁸⁶ OER s. 18, 37, 57, 78, 101, 124

⁸⁷ OER s. 15, 35, 54, 76, 98, 122

Bengt Svenske

Bengt Svenske mottok lønn fra erkebiskopen mellom 1533 til 1537.⁸⁸ Tilnavnet hans antyder at han var svensk.

2.2 Mennene som ble med Olav Engelbrektsson i eksil

De mennene som ble med Olav Engelbrektsson i eksil ser, ifølge Lars Hamre, ut til å være betrodde menn som hadde vært lenge i Olavs tjeneste.⁸⁹ Mennene som følger er de navngitte mennene som ble med erkebiskopen i eksil til Nederlandene.

Aslak Engelbrektsson

Aslak Engelbrektsson var Olav Engelbrektssons bror, og til forskjell fra broren var han ikke geistlig. Han nevnes som setesvein på Trondenes i Olavs tjeneste fra 1533, og var derfor en del av Olavs verdslige tjenestemenn.⁹⁰ Aslak nevnes også som rådmann i Trondheim.⁹¹ Han mottok lønn fra 1532 til 1537 og han fikk i tillegg utbetalt lønn til drenger.⁹² I 1537 var Aslak fortsatt setesvein på Trondenes, og han fulgte med Olav i eksil til Nederlandene. På erkebiskopens ordre ble Aslak hentet av Olav Teiste på Trondenes, samtidig som han samlet inn skatter og kirkeeiendom i områdene fra Namdalen til Trondenes.⁹³ I *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker* ser man at Aslak mottok lønn i Nederlandene i 1537, noe som viser at han fortsatte i erkebiskopens tjeneste i eksil.⁹⁴ Etter 1537 nevnes ikke Aslak mer i kildematerialet eller litteraturen.

Kristoffer Trondsson (Rustung)

Kristoffer var en av Olav Engelbrektssons mest betrodde menn i de turbulente 1530-årene. Han var lavadelsmann og det hevdes i noen kilder at han var i slekt med erkebiskopen, selv om dette er omstridt. Han var også en av mennene som fulgte erkebiskop Olav i landflyktighet i 1537.⁹⁵ Blant erkebiskopens menn var Kristoffer den fremste sjøkrigsmannen og ledet flere ekspedisjoner til sjøs på vegne av erkebiskopen, både som kommandant og pirat.⁹⁶ I kildematerialet kalles Kristoffer blant annet erkebiskopens fullmyndige

⁸⁸ OER s. 26, 45, 62, 82, 110

⁸⁹ Hamre, *Lars Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

⁹⁰ OER s. 40

⁹¹ Hamre, *Lars Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 254

⁹² OER s. 4, 20, 27, 44, 61, 81, 108

⁹³ Hamre, *Lars Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

⁹⁴ OER s. 126

⁹⁵ Dybdahl, Audun *Christoffer Trondsson Rustung* i Norsk biografisk leksikon
https://nbl.snl.no/Christoffer_Trondsson_Rustung.

⁹⁶ Ibid

befalingsmann.⁹⁷ Kristoffer var gift med Karen Skanke som var datter av dekanen Knut Pedersson, som befant seg på Steinvikholm i Olavs tjeneste i 1537. Sammen fikk de sønnen Enno Brandrøk og sju døtre.

Kristoffer nevnes i kilder mellom 1527 og 1565.⁹⁸ Første gang han nevnes i kildene er da han for erkebiskopen skulle verge Vestlandet mot kaperangrep fra Kristian 2.⁹⁹ Det kom derimot aldri noe kaperangrep, derfor dro Kristoffer til sjøs og plyndret de skipene han kom over. Dette inkluderte vennligsinnede skotske og hanseatiske skip. Dette utløste en diplomatisk krise, som endte med at erkebiskopen måtte erstatte alt røvet gods.¹⁰⁰ Kristoffer fortsatte derimot i erkebiskopens tjeneste, og den eneste konsekvensen av hans uautoriserte kapringer ser ut til å ha vært at han måtte returnere det han hadde røvet. At han ble straffet så mildt mener noen slektsforskere styrker teorien om at Kristoffer og erkebiskopen var i slekt.¹⁰¹ Stian Eisenträger mener derimot at det tyder på at Kristoffer var meget kompetent og en karismatisk leder.¹⁰² Med andre ord en mann som var verdifull å ha i sin tjeneste.

I årene mellom 1527 og 1537 tjente Kristoffer erkebiskopen på mange forskjellige oppdrag. I *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker* ser man at han i tillegg til å ha mottatt lønn, også har betalt ut lønn til båtsmenn i perioden 1532-1537.¹⁰³ Dette tyder på at Kristoffer har hatt en form for administrativt ansvar i erkebiskopens tjeneste. I erkebiskopens tjeneste ledet han den mislykkede ekspedisjonen mot Bergenshus sammen med Gaute Taraldsson i 1536. De skulle avskjære slottets forsyningslinjer og åpne opp for pfalzgrevens unnsetningstropper som aldri kom. Kristoffer var også sentral i begivenhetene ved «julemøtet i Trondheim», hvor Vincens Lunge ble drept og de sønnafjelske riksrådene fengslet av erkebiskopen. Kristoffer fikk også utbetalt lønn og utstyr til en dreng.¹⁰⁴ Dette betyr at Kristoffer hadde egne menn i sin tjeneste.

På grunn av sin lojalitet til erkebiskopen kom Kristoffer i konflikt med kongemakten. Han ble derfor på lik linje med erkebiskopen stemplet som en opprører, og ble omtalt av den kongelojale, danske høvedsmannen på Akershus, Erik Gyldenstjerne, som en forræder.¹⁰⁵

⁹⁷ DN XI nr. 624

⁹⁸ NRR I s. 457

⁹⁹ Dybdahl, Audun *Christoffer Trondsson Rustung* i Norsk biografisk leksikon.

https://nbl.snl.no/Christoffer_Trondsson_Rustung.

¹⁰⁰ Eisenträger, Stian *Fra sjørøver til admiral : Kristoffer Trondsen (ca 1500-1565)* s. 457

¹⁰¹ Ibid s. 458

¹⁰² Ibid s. 458

¹⁰³ Mottatt lønn: OER s. 5, 15, 84, 91. Betalt ut lønn: OER s. 175

¹⁰⁴ OER s. 42

¹⁰⁵ DN XXII nr. 290

Etter at erkebiskop Olav døde i eksil i 1538 gikk Kristoffer i pfalzgrevens tjeneste og fikk tittelen «marskalk av Norge».¹⁰⁶ I hans tjeneste var Kristoffer blant annet på Kapertokt i Norge i 1539.¹⁰⁷ I 1542 forsonet Kristoffer seg med Kristian 3., og gikk i hans tjeneste som marineoffiser. I tiden som fulgte utførte han flere oppdrag for kongemakten og han ble blant annet sendt til Island for å få slutt på motstanden mot reformasjonen. Han sto også i spissen for flere felttog til sjøs i de mange krigene Danmark var involvert i 1540- og 1550-årene.¹⁰⁸ Han steg helt til toppen av den danske marine da han i 1557 ble riksadmiral.¹⁰⁹ Dette var en sjelden bragd for en nordmann i perioden.¹¹⁰ Kristoffer Trondsson fulgte Fredrik 2. til kongehyllingen i Oslo i 1548 som en av flere «skibshøvedsmenn».¹¹¹ Ved flere anledninger ble han også bedt om personlig å innfinne seg for kongen.¹¹²

Kristoffers kongstjeneste var lukrativ og han ble blant annet for «tro tjeneste» forlent med Ebelholt kloster i Danmark og fikk gods i Hardanger.¹¹³ Dette godset skulle gå i arv til hans barn, men forutsetningen for at han skulle beholde disse forleningene, var at han i hele sin levetid måtte være bosatt i Danmark.¹¹⁴ Etter hans død har kongen også personlig engasjert seg i Kristoffers etterlatte familie, ved å anmode lensherren på Bergenshus å skaffe dem gods og inntekt.¹¹⁵ Da svenskene okkuperte Trøndelag i 1564 var Kristoffer en av mennene som ledet unnsetningsekspedisjonen fra Danmark.¹¹⁶ Kristoffer døde trolig på denne ekspedisjonen, og ledet dermed kongens marinestyrker til det siste.

Gaute Taraldsson «Norweger»

Gaute Taraldsson var Olav Engelbrektssons nevø og en av hans nærmeste medarbeidere. Hans nøyaktige fødeår og fødested er ikke kjent, men det antas at han ble født rundt 1510 i Norge.¹¹⁷ Han ble immatrikulert ved universitet i Køln i 1527 som da var et katolsk

¹⁰⁶ DN XIII nr. 641

¹⁰⁷ DN XXIII nr. 488

¹⁰⁸ Dybdahl, Audun *Christoffer Trondsson Rustung* i Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Christoffer_Trondsson_Rustung.

¹⁰⁹ Ibid

¹¹⁰ Colding, Poul *Christoffer Thronsdissen Rustung* i Dansk biografisk leksikon.

http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Embedsmand/Christoffer_Rustung

¹¹¹ NRR I s. 107

¹¹² NRR I s. 178, 263-264

¹¹³ NRR I s. 194-195

¹¹⁴ NRR I s. 194-195

¹¹⁵ NRR I s. 457

¹¹⁶ NRR I s. 406

¹¹⁷ Opsahl, Erik *Gaute Taraldsson*. I Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Gaute_Taraldsson

kjerneområde.¹¹⁸ Fra 1536 blir Gaute omtalt som erkebiskopens kansler, som vil si at han oppbevarte og forvaltet erkebiskopens segl, en stilling som var forbundet med mye politisk makt.¹¹⁹ Han var en av de fremste talsmennene for å bryte med Kristian 3. og heller satse på pfalzgreve Fredrik.¹²⁰ Gaute antas å være mannen som gav ordre om likvideringen av Vincens Lunge under «julemøtet i Trondheim». Kildene omtaler han som en av de mest aggressive under rådslagningen forut for hendelsen.¹²¹ Senere samme år var Gaute og Kristoffer Trondsson i spissen for den mislykkede ekspedisjonen som skulle ta kontroll over Bergenshus festning.¹²² Gaute fulgte erkebiskopen i landflyktighet i 1537 og gikk etter hans død i pfalzgrevens tjeneste, under tilnavnet Gaute «Norweger».

I 1553 ble Gaute forsonet med Kristian 3. Før forsoningen hadde han bedt Kristoffer Trondsson, som da allerede var i kongens tjeneste, om å hjelpe med dette.¹²³ Forsoningen gikk i orden og Gaute gikk i kongens tjeneste. Deretter mottok han en årlig en fast sum av kongen, og han fikk lov til å bygge og bo i Norge, samt å drive avgiftsfri handel.¹²⁴ Det står ikke noe konkret om gjenytelser fra Gaute til kongen, men det står at han i sin handelsvirksomhet skal skikke seg som andre «undersåtter».¹²⁵ Gaute fikk i 1555 Romsdals len for «Troskab og villig Tjeneste» da den forrige innehaveren av lenet, Fru Ingerd til Austrått, døde.¹²⁶ Dette tyder på at Gaute hadde gjort seg bemerket etter forsoningen to år tidligere, og Kristoffers hjelp med forsoningen kan også ha spilt en rolle. I kildematerialet ser man at Gaute ble brukt av kongen i forbindelse med handelsavtaler med nederlendere. Dette innebærer blant annet kjøp av skyts til den dansk-norske flåten.¹²⁷ Som en av lensherrene i Norge hadde Gaute ved flere anledninger kontakt med kongen, og spesielt ved anledninger hvor kongen trengte ulike varer sendt til København eller andre deler av rikene.¹²⁸ I 1558 ble en ny lensherre i Romsdal len utpekt, og kildematerialet sier ingenting om hva som hadde hendt med Gaute, men han var trolig død.¹²⁹

¹¹⁸ Opsahl, Erik *Gaute Taraldsson* i Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Gaute_Taraldsson

¹¹⁹ Trøtteberg, Harald & Bratberg, Terje *Rikssegl*. I Store norske leksikon. <https://snl.no/rikssegl>.

¹²⁰ Opsahl, Erik *Gaute Taraldsson*. I Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Gaute_Taraldsson

¹²¹ Johnsen, Oscar Albert *Vincens Lunges drap i Trondhjem 3. Januar 1536* s. 10,

¹²² Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 719

¹²³ DN XXIII nr. 553

¹²⁴ NRR I s. 169

¹²⁵ NRR I s. 169

¹²⁶ NRR I s. 181-182

¹²⁷ NRR I s. 185

¹²⁸ NRR I s. 201-202, 218

¹²⁹ NRR I s. 239

Olav Torgeirsson sveithøvding

Foruten at Olav Torgeirsson nevnes som en av mennene som fulgte Olav i landflyktighet er det lite informasjon å finne om mannen.¹³⁰ Man finner en Olav Torgeirsson i *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker* som har mottatt årlige lønnsutbetalinger fra 1532 til 1537.¹³¹ Denne Olav har ikke tilnavnet sveithøvding i regnskapet slik han blir omtalt av Hamre, men har benevnelsen pasje. Denne Olav hadde fått utbetalt lønn i Enkhuizen i dagens Nederland, noe som sier at han hadde blitt med Olav Engelbrektsson i landflyktighet.¹³² Derfor er det sannsynlig at Olav Torgeirsson sveithøvding og Olav Torgeirsson i regnskapene er samme person.

Sveithøvding er kjent fra 1200-tallets Norge, og de som var sveithøvding hadde en militær lederstilling. I høymiddelalderen var sveithøvdingene med sine egne menn, tilknyttet kongshirden. Sveithøvdingen nevnes aktivt i kilder i tider med ufred, som for eksempel i borgerkrigstida på 11- og 1200-tallet.¹³³ Lønnsutbetalingene i *Olav Engelbrektssons regnskaper*, kan sies å støtte opp om sveithøvdingen som en militær kommandant. I regnskapsbøkene ser man nemlig at Olav Torgeirsson fikk utbetalt mye utstyr og penger til seg selv og flere drenger i perioden 1532-1536.¹³⁴ Dette tyder på at Olav Torgeirsson var en mann med flere menn under sin kommando. I regnskapsbøkene er det vanlig at menn har drenger, men det er ikke like vanlig at de har flere slik som Olav Torgeirsson hadde. En Olav Torgeirsson nevnes også i kildene som erkebiskop Olavs «Kjøgemester» i 1533.¹³⁵ Siden han har samme navn, og er i Olavs tjeneste, er det ikke umulig at dette er den samme mannen som Olav Torgeirsson Sveithøvding. Etter erkebiskopens død finnes det ingenting i kildene om Olav Torgeirsson.

Olav Teiste

Olav Teiste var ifølge erkebiskopens regnskaper, som går tilbake til 1532, i erkebiskopens tjeneste fra 1532 til 1537.¹³⁶ Olav Teiste fulgte erkebiskopens i landflyktighet noe senere enn hovedflåten.¹³⁷ Han ble første sendt til lenene nord for Trondheim for å samle inn skatter og

¹³⁰ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

¹³¹ OER s. 14, 33, 53, 74, 96, 120

¹³² OER s. 120

¹³³ Eimhjellen, R. *Kongshirda i Norge 1177- 1263. Samansetting og omfang*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Bergen, s. 90ff

¹³⁴ OER s. 14, 53, 74, 96

¹³⁵ DN XXII nr. 246

¹³⁶ OER s. 15, 34, 53, 74, 96, 121

¹³⁷ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

kirkesølv. Han skulle også ta Eske Billes futer til fange for å hindre kommunikasjon mellom Bergen og nord-lenene.¹³⁸ Han hentet også Olav Engelbrektssons bror på Trondenes før de sammen fulgte etter erkebiskopen til Nederlandene.¹³⁹ Hva Olav gjorde etter erkebiskopens død er uklart, men han dukker opp i et udatert brev fra kongen. Det antas å ha blitt skrevet i 1538. Brevet er et «Protectorium» til Olav Teiste.¹⁴⁰ Dette er sannsynligvis et vernebrev, og siden brevene og missivene fra *Norske Rigsregistranter* er kongebrev tyder dette på at Olav Teiste har forsonet seg med kongemakten. Hvis den usikre dateringen av dette missivet stemmer så har Olav Teiste forsonet seg med kongemakten samme år som Olav Engelbrektsson døde. Etter dette står det ingenting om Olav i kildene.

Peder Bartskjær

Peder Bartskjær beskrives som en av erkebiskopens nærmeste menn.¹⁴¹ Han var sammen med Gaute Taraldsson blant annet ansvarlig for regnskapsføring og lønnsutbetalinger.¹⁴² Dette ser man tydelig flere steder i *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker*.¹⁴³ Peder fikk også ansvaret for å eskortere Eske Bille tilbake til Bergen etter hans fengselsopphold i forbindelse med «julemøtet i Trondheim». Etter eskorten fikk han gode skussmål av Eske Bille.¹⁴⁴ I middelalderen var en bartskjærer både en barberer og lege.¹⁴⁵ Peders tilnavn antyder derfor at han var barberer og lege. Siden han i tillegg var ansvarlig for regnskapsføring er det tydelig at han var en nyttig mann å ha i sin tjeneste. Peder ble med erkebiskopen i eksil og ble i hans tjeneste fram til Olavs død. Etter dette nevnes han ikke mer i kildene.

Hallvard Taraldsson og Trond Aslaksson

Hallvard Taraldsson og Trond Aslaksson nevnes som Olav Engelbrektssons drenger.¹⁴⁶ Hva dette innebærer er uklart. De mottar lønn i erkebiskopens regnskaper og omtales som «Myn herre drenger» noe som tyder på at de var erkebiskopens personlige tjenere.¹⁴⁷ Da nevnes de bare med fornavn, men siden de nevnes sammen er det sannsynlig at det dreier seg om

¹³⁸ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 772

¹³⁹ Ibid s. 790

¹⁴⁰ NRR I s. 56

¹⁴¹ NRR I s. 745

¹⁴² NRR I s. 765

¹⁴³ OER s. 83, 90, 93, 96, 100

¹⁴⁴ DN XII nr. 566

¹⁴⁵ Hosar, Hans P *bartskjær* i Norsk historisk leksikon

leksikon<https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:Bartskj%C3%A6r>

¹⁴⁶ OER s. 19

¹⁴⁷ OER s. 19

Hallvard Taraldsson og Trond Aslaksson. De nevnes ikke i kildene etter 1537 da de mottar lønn i Nederlandene.¹⁴⁸

2.3 Eske Billes menn- Ekspedisjonen fra Bergen

Ekspedisjonen Eske Bille sendte fra Bergen hadde som formål å tinge det nordafjelske Norge under Kristian 3., og ta erkebiskopen til fange. Lederne for denne ekspedisjonen var flere av Eske Billes mest betrodde menn. De kommende avsnittene vil ta for seg de øverste mennene i denne ekspedisjonen. Ekspedisjonen fra Bergen foregikk i «to etapper». En ekspedisjon som først speidet nordover og brannskattet Nord-Vestlandet, som deretter ble forsterket av en ny ekspedisjon før avreise mot Trøndelag.¹⁴⁹ Det er mennene som deltok i den andre etappen som har blitt undersøkt i denne oppgaven. De som nevnes i Truids Ulfstands overgivelsesbrev, og de som Lars Hamre nevner i forbindelse med angrepet på Trondheim og Steinvikholm er de som skal bli undersøkt.

Tord Roed

Tord Roed var en jysk væpner som hadde en svært innholdsrik karriere hvor han tjenestegjorde for flere ulike stormenn og adelsmenn i Norge. Tord Roed tjenestegjorde for Vincens Lunge, Olav Engelbrektsson og Eske Bille.¹⁵⁰ Han omtales som «mer kriger enn administrator» og var involvert i flere av de militære felttogene rundt omkring i Norge i 1530-årene.¹⁵¹

Første gang Tord Roed nevnes i 1525 var han i erkebiskop Olav Engelbrektsson tjeneste.¹⁵² Få år senere, nærmere bestemt i 1527 var han derimot kjøgemester for Vincens Lunge på Bergenshus.¹⁵³ I kildematerialet nevnes han fortsatt som Vincens Lunges kjøgemester og væpner i 1531.¹⁵⁴ I 1532 hadde Tord Roed gått i Eske Billes tjeneste.¹⁵⁵ Da var han på en ekspedisjon til sjøs, sammen med Eskes betrodde mann, Mikkell van Brunsberg, hvor de kapret et av erkebiskopens skip. Vincens Lunge mistet mye av sin innflytelse og maktgrunnlag i årene 1530-1531, noe som kan ha vært Tord Roeds motiv for å forlate Vincens Lunges tjeneste. Tord Roed gjorde seg til uvenn med Vincens Lunge etter at han gikk i Eske Billes tjeneste. I et brev til Eske Billes kone, skrevet i 1533, forteller Vincens om Tords

¹⁴⁸ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

¹⁴⁹ Ibid s. 787

¹⁵⁰ Ibid s. 387

¹⁵¹ Fossen, Anders Bjarne *Tord Roed* i Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Tord_Roed

¹⁵² Ibid

¹⁵³ Ibid

¹⁵⁴ DN XXII nr. 166

¹⁵⁵ DN XXII nr. 206

«troløshet», og at Tord har fratatt Vincens Voss len.¹⁵⁶ Vincens avslutter med at han og Tord aldri kan forlikes «nord for Lindesnes». Han ber samtidig Eskes kone om at hennes mann får Tord straffet for dette. Tord hadde derimot klaget saken inn for kongen, og kongen ba Eske om å påse at Tord fikk beholde lenet.¹⁵⁷

Tord Roeds bytte av herre førte til konflikt mellom Vincens Lunge og Eske Bille. Da Eske Bille tok Tord i sin tjeneste ble dette problematisk for forholdet mellom Eske Bille og Vincens Lunge.¹⁵⁸ Eske Bille valgte derimot å støtte sin nye klient, og Tord Roed utførte flere oppdrag for sin nye herre. I 1532 var Tord Roed en av lederne som brannskattet Trondheim i tjeneste for Eske Bille.¹⁵⁹ Tord Roeds lojalitet til Eske fremfor sin gamle herre, Vincens Lunge, kommer også tydelig fram i en hendelse 1535 hvor Vincens oppholdt seg i Bergen samtidig som Tord Roed holdt Bergenshus for Eske. Vincens Lunge og representanter for handelsbyen Lübeck i Bergen, var i åpent fiendskap. Situasjonen ble så dramatisk for Vincens at han søkte om beskyttelse på Bergenshus. Dette ble derimot nektet av blant andre Tord Roed.¹⁶⁰

I tiden fram til 1537 holdt Tord Roed Bergenshus ved flere anledninger.¹⁶¹ Dette tyder på at Tord Roed var en mann som nøt stor tillit hos Eske. 1536 forsvarte han Bergen fra et angrep fra Kristoffer Trondsson. Han klarte også å ta Kristoffer til fange etter forhandlinger hvor Kristoffer ble lovet fritt leide.¹⁶² Våren 1537 var Tord Roed en av lederne for ekspedisjonen som Eske Bille utrustet for å ta erkestiftet på kongens befaling. Han ledet blant annet beleiringen av Steinvikholm, var en av de sentrale aktørene under festningens overgivelse og ble deretter med på felttoget mot biskop Mogens i Hamar.¹⁶³ Samme år ble Tord Roed forlent med Bergenshus og alle tilhørende len.¹⁶⁴ Tord Roed var dermed i besittelse av et av de fire norske hovedlenene som var Bergenshus len, Steinvikholm len, Akerhus len og Båhuslen. Tord Roed hadde dermed som en av innehaverne av et hovedlen fått en stilling som i utgangspunktet var reservert for høyadelen.¹⁶⁵ I årene som fulgte virket Tord Roed som en av kongens lensmenn og hadde mange oppgaver og plikter i tjeneste for kongen. Han hadde

¹⁵⁶ DN XXIII nr. 343

¹⁵⁷ DN XXII nr. 216

¹⁵⁸ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 524

¹⁵⁹ Ibid s. 495

¹⁶⁰ Ibid s. 618

¹⁶¹ DN XXII nr. 267, 268, 269, 270, 278, 279

¹⁶² Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 719

¹⁶³ Ibid s. 790-792

¹⁶⁴ NRR I s. 52

¹⁶⁵ Fossen, Anders Bjarne *Tord Roed i Norsk Biografisk Leksikon*. https://nbl.snl.no/Tord_Roed

fortsatt kontakt med Eske Bille i perioden, som hadde reist tilbake til Danmark, og de to utvekslet råd og tjenester.¹⁶⁶ Som høvedsmann for Bergenshus hadde Tord Roed også kontakt med Jens Splid, som han blant annet hjalp i en eiendomstvist.¹⁶⁷ Han beholdt derimot ikke Bergenshus lenger enn 1542 og ble senere forlent med Steinvikholm hovedlen. Steinvikholm ble gitt videre til Kristoffer Galle i 1545, og etter det vites ikke mer om Tord Roed enn at han døde få år senere i Danmark.¹⁶⁸

Mikkel van Brunsberg

Mikkel van Brunsberg var en tysk landsknekthøvedsmann som Eske Bille tok i sin tjeneste da han ble høvedsmann på Bergenshus.¹⁶⁹ Tittelen landsknekthøvedsmann indikerer at Mikkel van Brunsberg var soldat av yrke, siden landsknekter var tyske leiesoldater som ble mye brukt i perioden.¹⁷⁰ I et brev fra 1531 kalles Mikkel også kongens landsknekt, noe som kan tyde på at Mikkel opprinnelig var hyret av kongen før han gikk i Eske Billes tjeneste.¹⁷¹ Første gang Mikkel nevnes i kildematerialet er i 1530, og da omtales han som Eskes brevbærer.¹⁷² Han var i Eske Billes tjeneste over flere år og fikk militære oppdrag i Eskes feider med erkebiskopen både i 1532 og 1537. I 1532 var han og Tord Roed involvert i krigshandlinger til sjøs mot skip som tilhørte erkebiskopen, hvor de beslagla ett av dem.¹⁷³ I 1537 var Mikkel en av lederne på Eske Billes ekspedisjon mot erkestiftet.¹⁷⁴ Lars Hamre kaller han en av Eske Billes mest betrodde menn, og fungerte ved flere viktige anledninger som Eske Billes sendebud.¹⁷⁵ Han brakte blant annet viktige beskjeder til kongen på Eskes vegne.¹⁷⁶ Mikkel van Brunsberg var også med på Truid Ulfstands felttog mot bispesetet på Hamar sommeren 1537, hvor han sannsynligvis var kommandant for de militære styrkene sammen med Tord Roed.¹⁷⁷ Etter felttoget mot Hamar forsvinner Mikkel fra kildematerialet jeg har tilgang til.

¹⁶⁶ DN XXII nr. 416, 432

¹⁶⁷ DN XXII nr. 436

¹⁶⁸ Fossen, Anders Bjarne *Tord Roed i Norsk Biografisk Leksikon*. https://nbl.snl.no/Tord_Roed

¹⁶⁹ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 387

¹⁷⁰ *Landsknekter* i Store norske leksikon. <https://snl.no/landsknekter>

¹⁷¹ DN XXII nr. 173

¹⁷² DN XXII nr. 154

¹⁷³ DN XXII nr. 206

¹⁷⁴ DN XXIII nr. 447

¹⁷⁵ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 748, 776

¹⁷⁶ DN XXII nr. 304, DN XXIII nr. 420

¹⁷⁷ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 792

Peder Pedersen (Staur)

Peder Pedersen Staur var en dansk lavadelsmann som gikk i tjeneste for flere stormenn i Norge på 1530-tallet.¹⁷⁸ Han var Jørgens Pedersen Staurs bror, og gikk som sin bror i Vincens Lunges tjeneste.¹⁷⁹ Peder Pedersen gjorde tjeneste som rytterkarl (noe som må ha vært en form for ryttertjeneste/kavaleritjeneste), skipshøvedsmann, og omtales som væpner.¹⁸⁰ I 1530 nevnes han i et åpent brev fra erkediakonen i Bergen, Gjeble Pedersson, som en væpner i Vincens Lunges tjeneste.¹⁸¹ I brevet sies det at Peder Pedersen og Jens Splid sammen har overbrakt en beskjed til Bergenshus på vegne av herr Vincens. Her ser man at Peder Pedersen og Jens Splid opptrådte sammen, noe de også gjorde senere for andre herrer. I 1536 var det nemlig Peder Pedersen og Jens Splid som fikk kommandoen over hærstyrken Kristian 3. sendte for å forsvare Bergen og angripe erkestiftet i Trøndelag.¹⁸² Denne hærstyrken må ikke forveksles med kongens egen ekspedisjon som han sendte mot erkestiftet i 1537 under Truid Ulfstand, Kristoffer Huitfeldt og Josef Falster. Da Peder og Jens Splid med deres hærstyrke ankom Bergen ble de nemlig underlagt Eske Bille og gikk i hans tjeneste.¹⁸³ Peder Pedersen, Tord Roed, Jens Splid og Herman Oldekock var øverstkommanderende for Eskes ekspedisjon mot erkestiftet.¹⁸⁴ Da ekspedisjonen hadde ankommet Steinvikholm, fikk Peder Pedersen sammen med Tord Roed ansvaret for beleiringen av slottet.¹⁸⁵ Som det allerede har blitt vist deltok Peder Pedersen i forhandlingene med garnisonen, hvor han blant annet forhandlet med sin bror Jørgen Pedersen. Etter at partene var forliket, medbeseglet Peder Truid Ulfstands brev til Kristian 3.¹⁸⁶

Peder Pedersen dukker igjen opp i kildematerialet i 1547 i et dokument fra et lagting på Frosta. Her nevnes han sammen med Jens Tillufssen Bjelke, Jørgen Pedersen Staur, en Olav Monson og 39 lagmenn og lagrettemenn hvor de gjør kjent at Kristoffer Galle har skikket seg godt som høvedsmann på Steinvikholm. Dette tyder på at Peder var en mann med en viss posisjon i Trøndelag. Peder Pedersen omtales fortsatt som væpner og skriver seg «til Huseby» i dette dokumentet.¹⁸⁷ Han hadde med andre ord fått en eiendom ved navn Huseby. Gårder

¹⁷⁸ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 578

¹⁷⁹ Nissen, Gunnar Bruun *Frostatings lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: En historisk oversikt* s. 73

¹⁸⁰ *Ibid* s. 73

¹⁸¹ DN XXIII nr. 242

¹⁸² Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 741

¹⁸³ *Ibid* s. 741

¹⁸⁴ *Ibid* s. 787

¹⁸⁵ *Ibid* s. 790

¹⁸⁶ DN XXIII nr.447

¹⁸⁷ DN XXIII nr.535

med navnet Huseby finner man mange steder i Norge, også i Trøndelag. Det er derfor vanskelig å si eksakt hvor denne eiendommen kan ha vært. Peders deltakelse på Frostatinget tilsier derimot at han må ha hatt tilhørighet i Trøndelag, så det dreier seg sannsynligvis om en eiendom i denne landsdelen. Peder ble gift med niesen til Vincens Lunge, Karen Ottedatter Lunge, som hadde vært i kloster fram til 1543.¹⁸⁸ I 1548 forlenes Peder Pedersen med Børsalen og blir dermed lensherre i et av de mindre len i Norge.¹⁸⁹ Peder Pedersen går med andre ord i kongstjeneste. I 1553 får han sammen med de andre innehaverne av mindre len i Norge, befaling av kongen til å hjelpe hovedlensherrene i Norge med skatteinnkreving.¹⁹⁰ Peders dødsår er ukjent, men hans kone nevnes som enke og forvalter av hans len, Børsen, i 1571.¹⁹¹ Peder slo seg med andre ord ned i Norge for godt.

Jens Splid

Jens Splid var en dansk lavadelsmann som i Eske Billes tjeneste deltok i ekspedisjonen mot erkestiftet i 1537. Han hadde vært i Vincens Lunges tjeneste fram til hans død, og omtales som Vincens kjøgemester, en stilling som tidligere nevnte Tord Roed og Jørgen Pedersen hadde hatt før han. Etter at han og Peder Pedersen ankom Bergen i 1536 ble han en av kommandantene for ekspedisjonen mot erkestiftet. Han hadde under felttoget blant annet ansvaret for skipene som lå ved Nidarholm kloster (dagens Munkholmen).¹⁹²

Jens Splid var i Vincens Lunges tjeneste tidlig på 1530-tallet. Han var blant annet med i et følge av menn som med list forsøkte å få overlevert Bergenshus fra Eske Bille til Vincens Lunges hånd. Kravet hadde bakgrunn i en samtale som det ble påstått hadde funnet sted mellom Vincens Lunge og kongen samme år.¹⁹³ I motsetning til Tord Roed, som forlot Vincens Lunges tjeneste tidlig på 1530-tallet, ser det ut som Jens Splid forble i hans tjeneste til Vincens død i 1536.¹⁹⁴ I 1536 må Jens Splid ha oppholdt seg i Danmark siden han og Peder Pedersen ankom Bergen fra derfra. Deres oppdrag var å hjelpe Eske Bille med å sikre lenet fra erkebiskop Olav og hans menn.¹⁹⁵ Slik kom han i Eske Billes tjeneste og omtales i kildene som Eske Billes mann i 1537.¹⁹⁶ Dette førte til at Jens Splid ble med som en av lederne av

¹⁸⁸ Nissen, Gunnar Bruun *Frostatings lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: En historisk oversikt* s. 73

¹⁸⁹ NRR I s. 104

¹⁹⁰ NRR I s. 168

¹⁹¹ NRR I s. 674

¹⁹² Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 790

¹⁹³ DN XXIII nr. 241

¹⁹⁴ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 455

¹⁹⁵ NRR I s. 49-50

¹⁹⁶ DN XXIII nr. 437

ekspedisjonen mot erkestiftet i 1537.¹⁹⁷ Han spilte deretter en sentral rolle i forhandlingene og overgivelsen av Steinvikholm. Dette kan ses ved at Jens Splid medbesegler og føres opp som vitne i mange av brevene fra forhandlingene, og den påfølgende organiseringen av den hærtatte festningen.¹⁹⁸

Etter at erkestiftet var tatt i 1537 fikk Jens Splid Hardanger len av kongen og fikk noen år senere også Halsnø kloster som ligger i dagens Kvinnhørad i Hordaland.¹⁹⁹ Jens Splid var deretter en av kongens lensherrer med de plikter og ansvar som fulgte med. Jens Splid ble senere gift med Vincens Lunges enke, Margrete Nilsdatter, som var datter av Ingerd til Austrått og norsk høyadel. Gjennom sin kone og sine stebarn (Vincens Lunges barn) fikk han tilgang på mye gods i Norge. Han var deretter involvert i flere arvetvister på vegne av sin kone og stebarn på 1550- og 1560-tallet.²⁰⁰ Jens Splids dødsår er usikkert, men det har blitt slått fast at det tidligst var i 1565.²⁰¹

Herman Oldekock

Herman Oldekock omtales av Lars Hamre som knektehøvedmann og var sammen med Tord Roed, Jens Splid og Peder Pedersen Staur en av lederne av ekspedisjonen mot erkestiftet i 1537.²⁰² Både navn og tittelen knektehøvedsmann tyder på at Herman var tysk. Herman og de tre andre lederne brevkorresponderte med Eske Bille og rapporterte hendelsesforløpet fra felttoget. Dette inkluderer blant annet okkupasjonen av Trondheim og beleiringen og overgivelsen av Steinvikholm.²⁰³ Etter overgivelsen av Steinvikholm har Herman forlatt Trøndelag og møtt Eske Bille på Herøy i Sunnmøre hvor han meddelte at Steinvikholm hadde kapitulert. Eske skriver da at han møtte Herman på Herøy «på vei tilbake».²⁰⁴ Det er usikkert hva som menes med dette, men det kan være på vei til Bergen, men også muligens Danmark. Etter dette møtet nevnes ikke Herman mer i det norske kildematerialet.

¹⁹⁷ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

¹⁹⁸ DN XXIII nr. 447, nr. 449, nr. 450

¹⁹⁹ NRR I s. 53, 59

²⁰⁰ NRR I s. 174, 191, 307-308

²⁰¹ Friis, Astrid *Vincens Lunge* i Dansk biografisk leksikon.

http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Rigsr%C3%A5d/Vincens_Lunge

²⁰² Hamre Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

²⁰³ DN XXII nr. 385, nr. 391

²⁰⁴ DN XXIII nr. 448

Torkjell Eiriksson

Torkjell Eiriksson var en lokal stormann med tilknytning til Nord-vestlandet.²⁰⁵ Han var med på Eske Billes ekspedisjon mot erkestiftet i 1537, og ble sendt fra Trondheim til Vestlandet for å kreve brannskatt på Sunnmøre, Nordmøre og i Romsdalen.²⁰⁶ Torkjell Eiriksson var en klient av Eske Bille og hjalp han ved flere anledninger i konflikten med erkebiskopens menn. Torkjell hadde gjort seg til uvenn med erkebiskopen og hans folk, noe som kommer fram i et brev fra erkebiskopen til Eske Bille. I brevet sier erkebiskopen at han på grunn av Eskes ønsker skal slutte fred med blant annet Torkjell Eiriksson.²⁰⁷ Torkjell var blant annet en av mennene som advarte Bergenshus da Kristoffer Trondsson og Gaute Taraldsson var på vei mot Bergen med krigsskip i 1536.²⁰⁸ Utover de tjenestene Torkjell Eiriksson gjorde for Eske Bille i årene 1536 og 1537, nevnes ikke Torkjell mer i kildematerialet.

Knut Alvsson

Knut Alvsson var en av Eske Billes menn som var med på ekspedisjonen mot Erkestiftet. Det er uklart om han var norsk, dansk eller svensk. Han dukker først opp i kildene under felttoget i 1537 og var med å tinge Sunnmøre og Nordmøre under kongen, for deretter å bli med på angrepet på erkestiftet.²⁰⁹ Når ekspedisjonen ble kjent med at Olav Engelbrektsson hadde sendt Olav Teiste nordover for å samle inn kirkesølv og hente Aslak Engelbrektsson, erkebiskopens bror, ble han sendt nordover med skipet Tyren for å hindre dette.²¹⁰ Knut Alvsson mislyktes derimot med dette oppdraget og plyndret i stedet setesveiner og prester i Nord-Norge.²¹¹ Dette førte til stor misnøye og en rekke klager om Knut Alvssons framferd, som i kildene blir fremstilt som rene røvertokt.²¹² Noe av verdiene som Knut Alvsson hadde inndratt i Nord-Norge ble returnert, men store mengder sølv og andre verdisaker ble beholdt av kongemakten.²¹³ Dette etterspillet av Knut Alvssons tokt som utspilte seg høsten 1537 er det siste kildematerialet sier om mannen.

²⁰⁵ Hamre Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 785

²⁰⁶ *Ibid* s. 790

²⁰⁷ DN XXII nr. 295

²⁰⁸ Hamre Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 719

²⁰⁹ *Ibid* s. 433

²¹⁰ *Ibid* s. 790

²¹¹ *Ibid* s. 790

²¹² DN XXII nr. 404

²¹³ DN XXII nr. 412

Jørgen Jonsson

Jørgen Jonsson er en av mennene som medbeseglet Truid Ulfstands brev til kongen som informerte om overgivelsen av Steinvikholm.²¹⁴ Utover dette sier kildematerialet og litteraturen ingenting om han.

Jens Tillufssen (Bjelke)

Jens Tillufssen var en dansk adelsmann fra Skåne. Jens Tillufssen var i kongens tjeneste under angrepet på erkestiftet i 1537, og var en av mennene som medbeseglet Truid Ulfstands brev til kongen om Steinvikholms overgivelse. I juni 1537 mottok Jens Tautra klostergoods i Trondheim fra kongens utsendinger Truid Ulfstand og Kristoffer Huidtfeldt.²¹⁵ Hans deltakelse ga økonomisk gevinst. Etter reformasjonen giftet han seg med Ingerd til Austråtts datter Lucie. Han slo seg ned i Norge for godt og ble del av en av de mektigste familiene i Norge.²¹⁶ Fra Jens og Lucie stammer den norske delen av Bjelkeslekten som ble den mektigste slekten i Norge på 1600-tallet. Grenen av Bjelkeslekten som Jens Tillufssen tilhørte var godt ansett, men slet økonomisk i tiden rundt reformasjonen.²¹⁷ Jens Tillufssen tilhørte derfor ikke det øverste sosiale sjikt. Derfor var Lucie, som kom fra en meget velstående og ansett familie, i utgangspunktet en partner utenfor Jens Tillufssens sosiale rekkevidde. Lucie hadde derimot gjort seg skyldig i incest gjennom et forhold til sin svoger Nils Lykke, noe som var en alvorlig forbrytelse på denne tiden. Det antas at Jens Tillufssen ble ansett som god nok for Lucie på grunn av denne skandalen. Jens fikk et vernebrev fra kongen til seg, sine barn og sin hustru i 1545.²¹⁸ Dette betydde at alle tiltaler vedrørende Lucies incest ble droppet.

Jens omtales som høvedsmann over Jemtland i 1551.²¹⁹ Han nevnes også som norsk lensherre i et brev kongen sendte ut til sine lensherrer i Norge i 1550, så det er sannsynlig at Jens hadde Jemtland som len før 1551.²²⁰ I 1552 fikk han også Austråttgodset, noe som vises i et kongebrev, hvor kongen godkjenner at godset overdras til Jens.²²¹ Han oppgis også i flere kongebrev som «ombudsmann» i Jemtland.²²² Jens nevnes ved flere anledninger som vitne i

²¹⁴ DN XXIII nr. 447

²¹⁵ DN XI nr. 645

²¹⁶ Holtermann, O. 1901 *Østeraat: Gaardens Historie og dens Eiere fra det 11te Aarhundredes Begyndelse til vore Tider* s. 14

²¹⁷ Ibid s. 14

²¹⁸ NRR I s. 78

²¹⁹ DN XV nr. 597

²²⁰ NRR I. s.121

²²¹ NRR I s. 156

²²² NRR I s. 156, 231

rettsaker sammen med blant andre høvedsmannen på Steinvikholm, Kristoffer Galle.²²³ Dette tyder på at Jens hadde en fremtredende posisjon i Trøndelag. Jens kone Lucie og Ingerd til Austrått druknet i en ulykke i 1555 og dette førte igjen til arvestrid om flere av hennes eiendommer. Jens Tillufssen var blant annet involvert i arvestrid med en annen av Inger til Austråtts svigersønner, nemlig Jens Splid.²²⁴ Jens Tillufssen arvet uansett mange eiendommer og var ved sin død i 1559 en ansett, rik og mektig mann.

²²³ DN XI nr. 674, 680

²²⁴ NRR I s. 276

Kapittel 3 Nettverkene som helhet og tjeneste før 1537

Dette kapittelet vil drøfte nettverkens sammensetning av ulike menn og mennenes tjeneste før 1537. Mennene i de tre gruppene består av menn med ulik sosial status, nasjonalitet og ulike kvalifikasjoner. Disse ulikhetene og likhetene skal si noe om mennenes tjeneste og nettverkene de tilhørte. Utgangspunktet for dette vil være å sammenligne de tre gruppene, mennene på Steinvikholm, mennene som ble med erkebiskopen i landflyktighet og Eske Billes menn. Dette vil gjøres ved først å se på sammensetningene av menn i hver enkelt gruppe, for deretter å sammenligne mennene i de tre gruppene med hverandre. Det vil i dette kapitlet bli referert til oppgavens tre vedlegg, som er oversiktstabeller over de tre undersøkte nettverkene, og som finnes bakerst i oppgaven.

3.1 Geistlige og verdslige menn

I «Tabell 1» kan man se at Olavs menn på Steinvikholm er menn som på flere måter er ulike. Det første man kan bite seg merke i er at det er både geistlige og verdslige tjenestemenn på festningen. Noe annet som er verdt å merke seg i denne sammenhengen er at to av de tre lederne er geistlige tjenestemenn, nemlig Knut Pedersson og Torfinn Olavsson. Slottsfogden, Severin Mortensson, er derimot en verdslig tjenestemann. Med andre ord består lederskapet på Steinvikholm av både geistlige og verdslige, med en overvekt av geistlige menn. Dette gir mening siden Steinvikholm var erkebiskopens slott, og det kan derfor synes naturlig at menn i viktige posisjoner var geistlige menn. Det at Knut Pedersson og Torfinn Olavsson også var del av domkapitelet er også logisk, siden domkapitelet besto av erkebiskopens nærmeste geistlige tjenestemenn. På den annen side visste garnisonen på Steinvikholm at det kunne bli kamp med en eventuell angriper. I denne sammenhengen er overvekten av geistlige blant de øverstkommanderende interessant, da disse mennene etter all sannsynlighet ikke var noen krigere i den forstand at de hadde noen erfaring med strategisk og taktisk krigføring. Uansett så viser sammensetningen av verdslige og geistlige menn på Steinvikholm dimensjonene ved erkebiskopens nettverk. Som erkebiskop og en betydelig verdslig fyrste hadde han både geistlige og verdslige menn i sin tjeneste, noe mennene på Steinvikholm er tydelige eksempler på.

Blant mennene som ble med erkebiskopen i eksil er det ingenting som tyder på at det både er geistlige og verdslige blant de navngitte mennene. Her er mennene, med unntak av

erkebiskopen selv, verdslige menn, og flere er menn med militær erfaring. Eksempler er Kristoffer Trondsson, som var skipshøvedsmann, og Olav Teiste, som var erkebiskopens hærleder. I tillegg til disse er erkebiskopens tjenere og administratorer med. Det er interessant å se at ingen av de undersøkte som fulgte med i landflyktighet er geistlige menn. Hamre sier at mennene som ble med erkebiskopen i eksil var hans nærmeste medarbeidere og betrodde menn. I så fall er det interessant at erkebiskopens nærmeste var verdslige og ikke geistlige menn. Dette sier mye om erkebiskopens rolle som verdslig fyrste. I en urolig tid er det tydelig at erkebiskopen har utvidet sin verdslige makt og satt sin lit til denne. Det kan også ha vært en bevisst tanke bak å etterlate sine geistlige menn i Norge. Domkapitelet kan ha fått ansvaret for å fremme kirkens sak i hans fravær. Det kan ha vært erkebiskopens håp at kongen ville la kirken være i fred hvis han selv forlot landet. På den annen side visste erkebiskopen godt om herjingen Eske Billes menn hadde utsatt kirkens eiendommer og menn for på Sunnmøre og i Romsdal på vei til Trøndelag.²²⁵ Kongen hadde også allerede faret hardt ut mot kirken i Danmark. Erkebiskopen skjønnte nok at kirken sannsynligvis ville bli rammet på en eller annen måte. Domkapitelet slapp derimot unna og fikk beholde eiendommer og dermed sitt eksistensgrunnlag. Dette kan skyldes det gode utgangspunktet mennene på Steinvikholm hadde for forhandlinger. Slottet var godt forsynt med både mat og våpen og dermed fikk garnisonen forhandlet frem gode vilkår. Siden to av lederne på Steinvikholm var medlemmer av domkapitelet, kan man anta at de fikk forhandlet fram gode vilkår for seg og sine medlemmer.

Blant mennene i Eske Billes tjeneste finner man ingen geistlige menn. Her er det bare verdslige, hvor de fleste har militær erfaring og noen er også yrkessoldater. Dette er i og for seg som forventet, siden Eske Bille selv er en verdslig herre og mennene hans ble sendt i krig. Det som er påfallende er likhetene mellom Eskes menn og mennene som ble med Olav Engelbrektsson i landflyktighet. I begge gruppene er det bare verdslige menn og flere av de nærmeste medlemmene i nettverket til både Eske og erkebiskopens hadde militær bakgrunn og erfaring. Det gir mening ut i fra den spente konfliktsituasjonen de siste årene. Man kan med dette slå fast at både Eske og erkebiskopen har et nettverk av verdslige menn i sin innerste krets.

²²⁵ Hamre Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 788

3.2 Nasjonalitet

Selv om det i seinmiddelalderen ikke fantes noe nasjonalisme som vi kan se i dagens samfunn, var det klare forskjeller på nordmenn, dansker og svensker.²²⁶ Ser man på nasjonaliteten hos de tolv mennene på Steinvikholm ser man at de består av både nordmenn, dansker og svensker. Med andre ord kan man si at det å være nordmann ikke var en avgjørende faktor for å gjøre tjeneste hos erkebiskopen, siden både dansker og svensker befant seg på Steinvikholm. Dette var ikke uvanlig i det norske samfunnet i perioden. For eksempel var flere av lensherrene, spesielt i hovedlenene, dansker slik som Vincens Lunge, Eske Bille og Erik Gyldenstjerne er eksempler på. Flere av mennene på Steinvikholm er menn av uvisst nasjonalitet. Ser man derimot på mennene som blir omtalt som erkebiskopens nærmeste, er de som er kjent nordmenn. Dette ser man på medlemmene i domkapitlet som i all hovedsak var norske lavadelsmenn på 1500-tallet, samt Olavs kansler Gaute Taraldsson, og ikke minst Olavs fremste militære høvedsmann Kristoffer Trondsson.²²⁷ Noe som er interessant er tilnavnet «svenske», blant Olavs menn på Steinvikholm. Dette tilnavnet må bety at disse mennene var svensker. Dette tyder da på at alle de andre mennene enten var norsk eller dansk, siden de mangler tilnavnet. I erkebiskopens regnskapsbøker ser man at det er mange menn i Olavs tjeneste som hadde tilnavnet «svenske».²²⁸ Også menn i tjeneste for erkebiskopen fra Island og Færøyene fikk slike «stedstilnavn».²²⁹ Man kan slå fast at tilnavnet «svenske» ikke var unikt for de to mennene på Steinvikholm, og at det derfor ville ha vært flere på Steinvikholm som hadde hatt dette eller andre tilnavn om de ikke var nordmenn eller dansker. Dette taler for at de gjenværende mennene var danske eller norske, da vi ser at både dansker og nordmenn ofte ikke har slike stedstilnavn.

Blant mennene som ble med erkebiskopen til Nederlandene er flertallet av uvisst nasjonalitet. Ser man på Tabell 2 ser man at tre er nordmenn, mens nasjonaliteten til de andre fem er ukjent. Det er derfor ikke mulig å bekrefte nasjonaliteten til flertallet av disse mennene. Det som derimot kan sies er at alle mennene man kjenner nasjonaliteten til var nordmenn. Med andre ord det er ingen kjente «utlendinger» blant Olavs menn som ble med til Nederlandene. Slik er det ikke for de to andre undersøkte gruppene, siden de begge inneholder menn med ulike nasjonaliteter.

²²⁶ MOPS I s. 268-274

²²⁷ Dahl, Svein Tore *Geistilgheten i Nord- Norge og Midt Norge i tiden 1536-1700* s. 16

²²⁸ OER (Register, Tilnamn «svenske») s. 220

²²⁹ OER (Register, Tilnamn «islending», «islendar») s. 217, OER (Register, Tilnamn «ferisk», «ferrisk» «færøysk») s. 215

Blant Eske Billes menn kan man se at flertallet er dansker. I tillegg finnes to tyskere og en nordmann. Flere av disse mennene var blant Eskes nærmeste medarbeidere og hadde gjort tjeneste for Eske i flere år. De mest nevneverdige er i denne sammenhengen Tord Roed og Mikkel van Brunsberg. Ut ifra de undersøkte mennene tyder det på at Eske heller satte sin lit til dansker og tyskere når det kom til å utnevne menn til toppstillinger i sin tjeneste. De undersøkte mennene er derimot et utvalg av menn som befant seg i Trøndelag våren 1537, så utvalget kan gi et begrenset innsyn, ved at de utelater andre menn som også var høyt opp i hierarkiet til Eske og Olav, men befant seg andre steder våren 1537.

Den eneste navngitte mannen i Eskes ekspedisjon som det antydes var norsk var Torkjell Eriksson. Han hadde et konfliktfylt forhold til erkebiskopen og det ser ut som dette konfliktfylte er grunnen til at han valgte å bli med på felttoget mot erkebiskopen. Torkjell hadde derimot gjort tjenester for Eske tidligere. Året før hadde han varslet Bergenshus om Kristoffer Trondssons og Gaute Taraldssons felttog mot Bergen, og dermed advart byen om det forestående angrepet. Torkjell hadde samarbeidet med Eske når erkebiskopen og hans menn var involvert tidligere. Om han gjorde dette på grunnlag av et patron-klientforhold til Eske, eller om han bare hjalp Eske fordi han var erkebiskopens fiende, vites ikke. Det at han bare nevnes i Eskes tjeneste i forbindelse med aksjoner mot erkebiskopen er derimot talende for det siste. For øvrig hadde Eske Bille ingen bekreftede svensker i sin tjeneste.

Nasjonalitet er dårlig dokumentert i kildene blant de undersøkte mennene. Det er dermed vanskelig å si hvor stor rolle nasjonalitet spilte for å tjenestegjøre i et lavadelsjikt for fyrster i Norge. Om man ser på medlemmer som befinner seg høyere oppe sosialt i samfunnet, er det annerledes. Her ser man at de aller fleste som tjenestegjorde for kongen på lensherrenivå er dansk. Dette er noe jeg kommer tilbake til i kapittel 4 og kapittel 5.

3.3 Tjenestestilling

Blant de undersøkte mennene finner man en rekke ulike embeter, arbeidsoppgaver og stillinger. Truid Ulfstands overgivelsesbrev oppgir stillingene til noen av mennene som holdt Steinvikholm. Brevet nevner stillingen til tre av de tolv mennene. Lederne som var dekan, kannik og slottsfogd. Stillingene til de andre er ukjent, men fem av de øvrige omtales som væpnere og pasjer. Væpner og pasje er ikke stillinger, men en adelig rang, som forteller at de er verdslige menn. Det vi kan si ut i fra dette er at det er en overvekt av verdslige menn på Steinvikholm blant de man finner informasjon om i kildene. Lars Hamre sier at mange nye kom inn i erkebiskopens tjeneste før hans flukt og at de fleste ble satt til å forsvare

Steinvikholm.²³⁰ Da fire av mennene, Anders Benktsson Svenske, Nils Jonsson, Peder Sjøllandsfar og Benkt Svenske, hadde ukjente stillinger var tanken først at de kunne være blant disse nye mennene. Etter å ha undersøkt erkebiskopens regnskaper så jeg derimot at de hadde vært i hans tjeneste i flere år. Med andre ord, ingen av mennene i dette tolvmannskollegiet som lå i slottsloven ser derfor ut til å være nye i erkebiskopens tjeneste. En av mennene nevnes derimot bare i 1537, slottsfogden Severin Mortensson. Han var som tidligere nevnt en av de tre øverstkommanderende på slottet. Det er ikke sannsynlig at en mann med en lederstilling var helt ny i erkebiskopens tjeneste. Derfor er det mer sannsynlig at det er det begrensede kildematerialet som gir inntrykk av at han bare var aktiv i erkebiskopens tjeneste i 1537.

Noe som skiller mennene Olav tok med seg i landflyktighet fra de som ble igjen på Steinvikholm, er at man vet godt hvilken stilling de hadde hos erkebiskopen. Blant mennene Olav tok med seg i eksil, kjenner man stillingen til de fleste. Kristoffer Trondsson og Olav Torgeirsson var militære høvedsmenn, Gaute Taraldsson og Peder Bartskjær hadde mer administrative stillinger. Gaute kalles Olavs kansler, mens Peder både var regnskapsfører og lege. Erkebiskopen hadde også med seg sine to drenger Hallvard Taraldsson og Trond Aslaksson, som var hans personlige tjenere. Hvilken stilling Olav Teiste og Aslak Engelbrektsson hadde er uvisst, men begge er verdslige tjenestemenn siden de oppgis som pasje i erkebiskopens regnskaper.²³¹ Man ser her at mennene Olav tok med i landflyktighet hadde administrative og militære stillinger, i tillegg til hans personlige tjenere.

Stillingene Eskes menn hadde i hans tjeneste er for det meste kjent. Unntakene er Knut Alvsson og Jørgen Jonsson. For flere av de andre er det mulig spore deres tjeneste bakover i tid. Dette inkluderer stillinger de har hatt i tjeneste for andre herrer. Dette gjør det mulig å få et innblikk i hva disse mennene har gjort over de ulike årene. Dermed kan man også si noe om hvilken kompetanse de trolig hadde. Ser man for eksempel på Peder Pedersen hadde han hatt stillingene rytterkarl og skipshøvedsmann. Selv om det er noe uklart hva som ligger i rytterkarl er det trolig en tjeneste i en form for kavaleri. Dette gir et inntrykk av at Peder Pedersen var en mann med en bred militær kompetanse. Han ble senere også lensherre, noe som jeg kommer tilbake til i kapittel 4. I Eskes tjeneste var Tord Roed og Jens Splid begge militære høvedsmenn under Eske Bille, og også disse ble senere lensherrer i Norge. Disse har med andre ord blitt belønnet for sin rolle i kampen mot erkestiftet. Her står Tord Roed i en

²³⁰ Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 787

²³¹ OER s. 14 og 26 for henholdsvis Olav Teiste og Aslak Engelbrektsson

særstilling siden han fikk et hovedlen, Bergenshus. Med tanke på at han var en lavadelsmann er dette bemerkelsesverdig siden høvedsmann for et hovedlen var en stilling som i utgangspunktet var reservert for høyadelen. På den annen side passer dette godt inn i tidens sedvane. Kongemakten knyttet gjerne bånd til lavadelsmenn som ikke hadde et maktgrunnlag utenfor kongemakten på samme måte som høyadelen hadde. Da styrket kongemakten sin makt på bekostning av høyadelen.

To av mennene i Eskes ekspedisjon synes utelukkende å ha hatt en militær funksjon. Dette gjelder Mikkel van Brunsberg og Herman Oldekock. Disse omtales som knektehøvedsmann og landsknekter, noe som tilsier at de var leiesoldater. Kildematerialet viser derimot at Mikkel også ble betrodd andre oppgaver. Han hadde vært i Eskes tjeneste i flere år, og i løpet av disse årene gjort en rekke oppgaver for Eske utover militære oppdrag. Han fungerte blant annet som sendebud for viktige beskjeder ved flere anledninger, også når Eske sendte beskjeder til kongen. Dette tyder på at Mikkel også var en mann Eske betrodde oppdrag som ikke nødvendigvis hadde en militær karakter. Med Herman Oldekock er det annerledes. Ut i fra det tilgjengelige kildematerialet ser det ut som han kom i Eskes tjeneste i 1537, og dermed bare var tiltenkt en rolle i felttoget mot erkestiftet. Hendelsene etter kapitulasjonen støtter også dette, siden Herman Oldekock forlot Trøndelag etter at Steinvikholm hadde kapitulert og nevnes ikke mer i det undersøkte kildematerialet. Mikkel van Brunsberg ble derimot med på det videre felttoget mot Hamar bispesete under ledelse av Truid Ulfstand sammen med blant annet Tord Roed. Mikkel van Brunsberg nevnes ikke mer i det undersøkte kildematerialet etter 1537. Som yrkessoldat er det også tvilsomt at Mikkel hadde noen mulighet til å få en forlening av kongen, siden alle som fikk len etter konflikten var adelsmenn. Dette kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

En interessant fellesnevner for Jørgen Pedersen, Tord Roed og Jens Splid er deres tjenestestilling for Vincens Lunge. De har nemlig alle sammen på et tidspunkt hatt stillingen som Vincens Lunges «kjøgemester». Tord Roed nevnes som kjøgemester i 1531, Jens Splid i april 1533 og Jørgen Pedersen i september 1533.²³² Mennene har ikke bare tjenestegjort for samme herre, men har også hatt samme stilling i hans tjeneste. Dette betyr at alle var menn av en viss betydning i Vincens tjeneste, da kjøgemestere var en viktig og sentral del av et hvert betydelig hushold eller hoff. Det er dermed interessant at alle disse mennene har forlatt Vincens tjeneste til tross for at de må ha vært betrodde menn relativt høyt oppe i hierarkiet

²³² Tord Roed kjøgemester DNXXII nr. 166, Jens Splid kjøgemester DNXIV nr. 721, Jørgen Pedersen kjøgemester DN XXII nr. 246

blant Vincens menn. Disse mennenes tjeneste før 1537, noe som inkluderer deres tjeneste for Vincens, vil drøftes i neste delkapittel.

3.4 Patronforhold og «vennskap» før 1537

Før 1537 var det bare Jørgen Pedersen Staur som hadde gått i tjeneste for en annen herre enn Olav Engelbrektsson blant mennene på Steinvikholm. Kildematerialet gir et begrenset innsyn i de andre mennenes tjeneste. Jørgen Pedersen gikk derimot i tjeneste for Vincens Lunge før sin tjeneste for Olav Engelbrektsson. I kildematerialet snakker Vincens Lunge varmt om Jørgen og hans tjeneste som fogd i Jemtland.²³³ Jørgen er i tjeneste hos Vincens Lunge fram til høsten 1534, men deretter finnes det ingen kilder på videre tjeneste for Vincens.²³⁴ I 1536 mottar Jørgen Pedersen også lønn fra erkebiskopen for året 1535.²³⁵ Jørgen har også gjort oppdrag på vegne på hans vegne sommeren 1535.²³⁶ Dette tyder på at Jørgen har byttet patron i 1535, og heller har gått i erkebiskopens tjeneste enn å fortsette for Vincens Lunge. Som det allerede har blitt nevnt, ble Vincens Lunges maktposisjon i Norge svekket utover 1530-tallet. Jørgens «avhopp» kan ses i sammenheng med dette. Jørgen forlot Vincens Lunges tjeneste før han gikk under og ble drept. Samtidig var erkebiskopens posisjon fortsatt sterk i 1535. Her ser det ut som Jørgen har forlatt en posisjon som var usikker på grunn av Vincens Lunges svekkede posisjon, og heller gått i tjeneste for en herre som fortsatt hadde en sterk maktbase. Jørgen forble dermed i erkebiskopens tjeneste fram til 1537, noe som førte til at han kom i opposisjon mot kongemakten, og derfor befant seg i garnisonen på Steinvikholm våren 1537.

Tord Roed tjenestegjorde for tre herrer før 1537. Han var i tjeneste for erkebiskopen, Vincens Lunge og Eske Bille. Kildematerialet sier ingenting om Tord Roeds tjeneste for erkebiskopen. Vi vet derimot mer om hans tjeneste for Vincens Lunge. Tord Roed forlot, slik som Jørgen Pedersen, også Vincens Lunges tjeneste på 1530-tallet. Tord gikk derimot i tjeneste for Eske Bille. Tord nevnes som erkebiskopens mann i 1525, og innen 1532 hadde han også tjenestegjort for Vincens Lunge, men hadde innen 1532 gått i tjeneste for Eske Billes. Tord Roed hadde skiftet mellom tre ulike patroner på under ti år. Hvorfor Tord Roed forlot erkebiskopens tjeneste gir ikke kildene noe godt svar på. Hvorfor Tord forlot Vincens Lunges tjeneste virker mer åpenbart, siden Eskes overtakelse av Bergenshus betraktelig svekket Vincens posisjon i Norge. Eske Bille hadde derimot en solid maktbase, som en av Norges

²³³ DN XI nr. 575

²³⁴ DN XI nr. 603

²³⁵ OER s. 68

²³⁶ DN XI nr. 622

mektigste lensherrer, og ut i fra kildene er det tydelig at Tord var Eskes mann fullt og helt fra 1532.²³⁷ Tord forlot trolig Vincens tjeneste på grunn av hans usikre maktposisjon, og satset da heller på Eske Bille, noe som ville komme til å lønne seg for han i framtida. At Tord Roed klarte å frata Vincens Voss len, slik Vincens selv uttrykker det i kildene, må si noe om hvor svekket hans posisjon må ha vært.²³⁸ At kongen støttet Tords krav på lenet antyder også at Vincens ikke hadde noen høy stjerne hos kongemakten. Dette utbroderer Vincens svake posisjon enda mer.

Det var ikke bare Tord Roed og Jørgen Pedersen, blant de undersøkte mennene, som gikk i tjeneste for Vincens Lunge. Det gjorde også Jens Splid og Peder Pedersen. Alle disse fire har også tjenestegjort for Vincens samtidig. Både Jørgen Pedersen og Tord Roed var i Vincens tjeneste i 1527, mens Jens Splid og Peder Pedersen var i Vincens tjeneste innen 1530. Siden kildene omtaler Tord Roed som Eskes mann i 1531, kan man slå fast at alle fire har vært samtidig i Vincens tjeneste i løpet av 1530. De fire mennene har tjenestegjort for Vincens Lunge samtidig, noe som tyder på at de i denne perioden har stiftet bekjentskap. Noen av dem har også vært på ulike oppdrag sammen. Tord Roed og Jens Splid var på oppdrag på Vincens vegne i 1530, mens Jens Splid og Peder Pedersen var på et oppdrag noen uker senere.²³⁹ Begge oppdragene fant sted i Bergen i september 1530, noe som gjør det sannsynlig at de alle tre befant seg samtidig i Bergen. De kan også ha oppholdt seg i Bergen sammen. Man ser her at det må ha blitt skapt såkalte «vennskapsforbindelser» mellom disse mennene gjennom tjenesten for en felles herre. Siden flere av dem også har vært på oppdrag sammen, kan man helt sikkert si at de kjente hverandre. Siden Jørgen og Peder var brødre har disse to også en forbindelse utenom tjenesten for Vincens Lunge. Disse fire mennene vil heretter omtales som «Vincens Lunge-klikken».

Det er mange fellesnevner mellom mennene i «Vincens Lunge-klikken». Deres felles fortid i tjeneste for Vincens Lunge kan ha hatt betydning i beleiringen av Steinvikholm. Jørgen Pedersen var del av garnisonen, mens Tord Roed og Peder Pedersen var ledere for beleiringsstyrken. Det er sikkert at Peder visste at broren befant seg inne på slottet. Som tidligere nevnt mottok Eske Bille et brev fra en av sine fogder i april, hvor han ble informert om at dekanen Knut Pedersson og Jørgen Pedersen holdt Steinvikholm for erkebiskopen. Det

²³⁷ DN XXII nr. 206

²³⁸ DN XXIII nr. 343

²³⁹ Tord Roed og Jens Splid på oppdrag DN XXIII nr. 241, Jens Splid og Peder Pedersen på oppdrag DN XXIII nr. 242

var med andre ord ingen hemmelighet hvem som befant seg på slottet. Om ikke Peder visste at Jørgen befant seg på Steinvikholm før beleiringen tok til, så fikk han vite det under forhandlingene. Der deltok blant annet Peder og Tord Roed på vegne av beleiringsstyrjen, og Jørgen på vegne av forsvarerne.²⁴⁰ Kildematerialet sier en del om disse forhandlingene, og beleiringen endte uten noen særlig blodsutgytelse. Jørgen Pedersen var også en av mennene på Steinvikholm som var med og forhandlet fram de endelige overgivelsesvilkårene.²⁴¹ Det at brødrene Pedersen Staur befant seg på hver sin side kan ha gjort forhandlingene lettere, og at alle tre var bekjente fra tiden de tjenestegjorde for Vincens Lunge må også ha hatt en betydning. At beleiringen endte etter kort tid tyder på at partene må ha kommet raskt til enighet. «Vennsksforbindelsene» mellom mennene i «Vincens Lunge-klikken», og ikke minst slektskapet mellom Jørgen og Peder, kan ha hatt stor innvirkning på den fredelige avslutningen av konflikten.

I tjeneste for erkebiskopen er det, med unntak av Jørgen Pedersen, Kristoffer Trondsson og Gaute Taraldsson vi vet mest om. Før 1537 hadde de bare én patron; erkebiskopen. Kristoffer og Gaute var begge verdifulle menn i hans tjeneste. Kristoffer kunne derimot være en «løs kanon». Første gangen Kristoffer nevnes i kildematerialet skulle han verge Vestlandet mot kaperangrep fra Kristian 2. Da Kristian 2.s menn aldri kom, besluttet derimot Kristoffer å røve vennligsinnede skip på vei til Bergen.²⁴² Dette ble det stor oppstandelse rundt, og det endte opp med at erkebiskopen måtte erstatte alt røvet gods. Her ser man at patronen, erkebiskopen, beskytter sin klient, Kristoffer. Det tyder på at Kristoffer må ha vært en verdifull mann som til tross for at han påførte erkebiskopen økonomiske tap beholdt hans gunst. Erkebiskopen må ha vurdert Kristoffers tjenester som så verdifulle at erkebiskopen tok bryet med å erstatte det røvede godset, og fortsatt beholdt Kristoffer i sin tjeneste. Dette var derimot ikke den eneste gangen Kristoffer og erkebiskopen var i konflikt. Etter at erkebiskopens og hans menn hadde ankommet Nederlandene havnet Kristoffers og Olav i konflikt, som blant annet førte til at erkebiskopen inndro alt av Kristoffer gods.²⁴³ Det er uklart hvordan denne konflikten utviklet seg, men disse to episodene illustrerer at Kristoffer må ha hatt sterke meninger, og at han også kunne utfordre erkebiskopen. Han må ha hatt en sterk posisjon blant mennene i erkebiskopens tjeneste.

²⁴⁰ DN XII nr. 576

²⁴¹ DN XXII nr. 391

²⁴² DN XIII nr. 564

²⁴³ DN XXIII nr. 457

Som vi har sett var både Gaute Taraldsson og Kristoffer Trondsson del av erkebiskopens innerste krets, og de hadde dermed også forbindelser til hverandre. Gaute og Kristoffer utførte flere oppdrag sammen; blant annet kommanderte de styrken som skulle ta Bergenshus i 1536.²⁴⁴ I erkebiskopens tjeneste hadde Gaute og Kristoffer utviklet et såkalt «vennskapsforhold» som, vi skal se i neste kapittel fikk betydning i årene etter 1537.

«Patron-klient-forbindelsene» hadde mye å si for tjenesten til de undersøkte mennene før 1537. De ble styrt inn mot angrepet på erkestiftet på grunn av tjenesten de gikk i hos sine patroner, og befinner seg dermed enten på erkebiskopens eller Eske Billes side. Mennene knyttet også bånd seg imellom i denne perioden. Dette er spesielt tydelig for Eskes menn som hadde vært i Vincens Lunges tjeneste først, men også for Gaute Taraldsson og Kristoffer Trondsson. Disse såkalte vennskapsbåndene må ha spilt en viktig rolle under forhandlingene på Steinvikholm, og de kom også til å spille en viktig rolle i tiden etter 1537. Dette gjelder både for mennene som befant seg i Trøndelag i 1537 og de som var i landflyktighet i Nederlandene. En av Eskes menn som kildene sier lite om før 1537 er Jens Tillufssen. Hva, eller om, han gjorde noe i tjeneste for Eske før ekspedisjonen mot erkestiftet er uklart. Jens var derimot en del av Eske Billes ekspedisjon, og det er et rikt kildemateriale for Jens for perioden etter. Det er da han blir interessant for denne oppgaven.

²⁴⁴ Hamre Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537* s. 719

Kapittel 4 Videre liv og tjeneste etter 1537

I dette kapitlet vil den videre tjenesten for de nevnte mennene drøftes med bakgrunn i «patron-klientforhold», «vennskapsforbindelser» og «ekteskapsforbindelser» etter 1537. Av alle de undersøkte mennene i denne oppgaven er det bare et fåtall som vi vet gikk i videre tjeneste etter 1537. Alle disse gikk i tjeneste for kongemakten. Av erkebiskopens menn var dette Jørgen Pedersen, Kristoffer Trondsson og Gaute Taraldsson. Av Eskes menn var det Tord Roed, Peder Pedersen Staur, Jens Splid og Jens Tillufssen Bjelke. Her ser man at flertallet av mennene som gikk i kongstjeneste etter hendelsene i 1537 er Eske Billes menn. Det kan bare påvises at tre av Olavs menn forsonte seg med kongemakten og gikk i videre tjeneste. Med andre ord et lite mindretall. Eske Billes gruppe består også av færre menn, så en større andel av hans menn fikk mulighet til å gå i tjeneste for kongemakten. Med tanke på at disse mennene var på den vinnende siden i konflikten er ikke dette overraskende.

4.1. Olavs menn i kongstjeneste etter 1537

I denne oppgaven er tjue av Olavs menn undersøkt. Det at det bare kan påvises videre tjeneste for tre av Olav Engelbrektssons menn gjør at man må stille spørsmålet: Hva skilte disse tre mennene fra resten? I Gaute Taraldssons og Kristoffer Trondssons tilfelle var de del av erkebiskopens innerste krets, og Gaute var også erkebiskopens nevø. Flere har også antydning av form for slektskap mellom Kristoffer Trondsson og erkebiskopen, men dette er omstridt. De var begge to lavadelsmenn og dermed standsmessig lik erkebiskopen, som trolig også kom fra en lavadelsfamilie. Med andre ord var både Kristoffer Trondsson og Gaute Taraldsson helt i toppen av hierarkiet i erkebiskopens nettverk. Dette i seg selv kan ikke sies å være et svar på hvorfor disse to lyktes godt i videre tjeneste etter 1537. Erkebiskopen måtte tross alt flykte fra landet og døde i eksil, slik at Gaute og Kristoffer sto uten patron ved hans død. Noe som derimot kan kaste et lys på deres suksess etter 1537 er stillingene de hadde i tjeneste for erkebiskopen.

Gaute var, på lik linje med erkebiskopen, en mann med utdanning, noe som var en sjeldent på den tida. Utdanningen må ha spilt en rolle for Gautes utnevning til erkebiskopens kansler. Både hans utdanning og hans tjeneste for erkebiskopen må ha gjort han til en ettertraktet mann å ha i sin tjeneste. Man ser jo at Gaute gikk mange år i pfalzgrevens tjeneste, noe som viser at Gaute var i stand til å knytte seg til nye patroner. I Kristoffers tilfelle er det lett å se at

hans tjenester som sjøstridsmann var ettertraktet. I kildene kommer det fram at sjørøvere langs kysten var et tilbakevendende problem i farvannene rundt Skandinavia etter 1537, og at dette var noe kongemakten brukte mye ressurser på å forhindre.²⁴⁵ Det skal sies at Kristoffer i pfalzgrevens tjeneste selv drev med kapervirksomhet i norske farvann.²⁴⁶ Da Kristoffer ønsket å forsones seg med kongen ble det straks godtatt og han ble satt i tjeneste som offiser i den danske marinen, noe som tyder på at det var behov for dyktige sjømenn, og ikke minst offiserer. At kongen i tillegg ryddet en beryktet pirat av veien, ved å ta Kristoffer i sin tjeneste, må ha blitt sett på som en bonus.

Gaute og Kristoffers forsoning med kongemakten var ikke noe som skjedde over natten. De var tross alt kjent som de nærmeste samarbeidspartnerne til en motstander av kongen og hadde gjort seg bemerket i hans tjeneste. En retur til Norge kan ha vært problematisk på grunn av disse mennenes sentrale posisjon i tjeneste for Olav. Dette kan nok forklare hvorfor både Kristoffer og Gaute forble i eksil og inngikk nye klient-patron-forhold før de gikk i tjeneste for kongemakten. Deres nye patron etter erkebiskopens død var pfalzgreve Fredrik som hadde vært en alliert av Olav Engelbrektsson. Grunnen til at Gaute og Kristoffer ikke gikk i kongemaktens tjeneste med en gang, kan ha vært gjensidige tillitsproblemer mellom dem og kongemakten. Her må Gaute og Kristoffers nære relasjon til erkebiskopen ha vært problematisk. Dette kan forklare hvorfor Gaute og Kristoffer ikke straks gikk i kongens tjeneste, men de kan også selv ha vært motvillig til å gå i en slik tjeneste på grunn av personlige kvaler etter år med konflikt.

Både Gaute og Kristoffer forsonet seg med kongemakten til slutt. Kristoffer var først ut i 1542. Kildene sier ikke noe om motivasjonen hans for å gå i kongstjeneste, men en forsoning ville være en mulighet til å returnere til Norge. For Kristoffers vedkommende åpnet derimot ikke hans tjeneste for noen retur. Han fikk en stilling i kongens marine som marineoffiser og fikk da sin base i Danmark. Ut i fra kildematerialet, hvor Kristoffer og hans ekspedisjoner til sjøs nevnes av både venner og fiender, er det ikke tvil om at han i tjeneste for erkebiskopen hadde blitt en beryktet militær høvedsmann. At Kristoffer så raskt fikk en offiserstilling i kongens marine tyder på at det var behov for hans kompetanse i kongens tjeneste, og at han senere ble riksadmiral er et tegn på at han gjorde seg tilliten verdig. At Kristoffer steg til toppen av den danske marine, hvor han trolig hadde flere fiender enn venner, må si noe om

²⁴⁵ NRR s. 59, 85, 96, 119

²⁴⁶ DN XXIII nr. 488

hans fremragende egenskaper. Historikeren Paul Colding kaller denne bragden helt enestående for en nordmann i perioden.²⁴⁷ Kristoffer ble belønnet med gods både i Danmark og Norge for sin tjeneste for kongen, men disse belønningene kom med en klausul. Kristoffer måtte bli boende i Danmark resten av sitt liv. Denne klausulen er unik for Kristoffer og du finner ingen lignende klausuler for noen av de andre undersøkte mennene. Hvorfor kongen befaler dette sier kildene ingenting om. Det kan være for å utøve en form for kontroll over Kristoffer. Det kan hende at kongen ikke stolte på Kristoffer og at han så det som en mulighet for at Kristoffer ville motarbeide han hvis han fikk frie tøyler i Norge. På den annen side er det ikke utenkelig at kongen så verdien av å ha admiralen for flåten sin i umiddelbar nærhet. Uansett er det vanskelig å si noe konkret om hvorfor akkurat Kristoffer ble pålagt å bo i Danmark, men det er påfallende at Olavs fremste militære høvedsmann fikk dette kravet, mens ingen av de andre undersøkte mennene fikk noen lignende krav.

Hva skiller så Kristoffer fra de øvrige av Olavs menn, sett bort fra opphav og stilling? Her er hans militære erfaring iøynefallende. Som Olavs fremste militære høvedsmann hadde han opparbeidet seg erfaring og et rykte. Han hadde også til stadighet vært et uromoment for sine fiender som pirat og sjøstridsmann. Han hadde med andre ord opparbeidet seg et rykte som pirat og kriger. Kongens kansler anbefalte kongen å forsone seg med Kristoffer siden han hadde så god kjennskap til Norge.²⁴⁸ Dette forutsatte imidlertid at kongen tilgav Kristoffer hans rolle i Vincens Lunges død, slik at han ble vernet fra Vincens slekt og venner. Kongen la dermed sin vernende hånd over Kristoffer slik at han slapp å stå til rette for Vincens Lunges mektige slekt, noe som viser at kongen så behov for Kristoffers tjenester. Det var med andre ord gunstig for kongemakten å oppheve en mann som Kristoffer Trondsson til leder for den danske marine. Kristoffer Trondsson var også en mann uten noen nevneverdig maktbase i Danmark. Han var derfor avhengig av kongen for å beholde sin posisjon. Derfor kan man si at kongemakten hadde alt å vinne på å forsone seg med Kristoffer. Han var for det første utvilsomt dyktig og respektert, samtidig ville det være vanskelig for en mann uten en maktbase i en mektig familie, eller med andre forbindelser i Danmark, å førfølge egne mål og ambisjoner uavhengig av kongemakten. Hans posisjon var ene og alene avhengig av kongen.

Man kan si at et gjensidig avhengighetsforhold eksisterte mellom kongen og Kristoffer. Kongen var avhengig av dyktige menn i viktige posisjoner, og Kristoffers posisjon som

²⁴⁷ Colding, Paul *Christoffer Rustung* i dansk biografisk leksikon
<http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=296709>

²⁴⁸ DN XXII nr. 439

offiser, og etter hvert riksadmiral, var avhengig av hans forhold til kongen. Dette var et forhold som må ha vært godt, siden Kristoffers utnevning til admiral i 1557 betydde at han hadde steget helt til toppen av den danske marine, noe som ikke ville vært mulig uten støtte fra kongemakten. Det at kongen engasjerte seg personlig for å sørge for gods og inntekt for Kristoffers barn og kone, etter hans død, må være et uttrykk for at kongen var fornøyd med Kristoffers tjeneste og at kongen hadde engasjert seg i han som person

I 1553 sendte Gaute Taraldsson et brev til kongens kansler med ønske om forsoning og å få komme «hjem».²⁴⁹ I brevet skriver Gaute at han håper Kristoffer Trondsson kan oversende leidebrevet, for det har Gaute allerede skrevet til Kristoffer og spurt om.²⁵⁰ Gaute og Kristoffer hadde med andre ord fortsatt kontakt, og han hadde vært i kontakt med Kristoffer før han sendte brevet til kongens kansler. Det ser ut som at Gaute brukte «vennskapsforbindelsene» til Kristoffer for å sikre seg en gunstig posisjon med tanke på en retur og forsoning. Dette gir mening siden Kristoffer var høyt oppe i den danske marine, befant seg i Danmark og i kildene kommer det fram at Kristoffer og kongen kommuniserer direkte.²⁵¹ Det oppgis ikke hva Kristoffer og Gaute har kommunisert med hverandre, men det er nærliggende å tro at Kristoffer kunne ha vært behjelpelig med mye grunnet sin stilling som offiser i den danske marine, og hans relasjon til kongen.

Da Gaute forsonte seg med kongemakten fikk han returnere til Norge og fikk rett til å bygge og bo i landet. Han fikk i 1555 Romsdals len av kongen for troskap og villig tjeneste som det står i kildematerialet. Gaute ble belønnet med len etter få år, og må dermed ha gjort seg bemerket i tjeneste for kongen. Gaute ble en lensherre i et mindre norsk len, og fikk lukrative handelsprivilegier av kongen.²⁵² Det ble derimot understreket at han skulle skikke seg som andre norske undersåtter, så det er tydelig at Gaute har underkastet seg som hans undersått.²⁵³ Det vites ikke mye om Gaudes tjeneste for kongemakten utover at han satt som lensherre på Romsdals len og de nevnte handelsprivilegiene han fikk. Man vet for eksempel ikke hva Gaute gjorde i kongens tjeneste de to årene før han ble lensherre. Slutningene man derimot kan trekke er at kongemakten i utgangspunktet ikke ville ha følt noen forpliktelser til å belønne en relativt ny mann i sin tjeneste, uten at denne mannen hadde gjort noe for å fortjene

²⁴⁹ DN XXIII nr.553

²⁵⁰ DN XXIII nr. 553

²⁵¹ DN XXIII nr. 511,

²⁵² NRR I s. 169

²⁵³ NRR I s. 169

det. Å være i besittelse av et len var svært lukrativt og ettertraktet, og det var bare et drøyt trettitalls len i Norge rundt 1530, og man kan anta at situasjonen var noenlunde lik tjue år senere.²⁵⁴ Derfor var et len en stor belønning, så Gantes tjeneste for kongemakten ble tydeligvis verdsatt. Gantes raske vei til lensherre gjør at man må lure på om Kristoffer hjalp han ved å legge inn et godt ord for kongen. Uansett er det sannsynlig at Kristoffer i det minste spilte en rolle ved Gantes forsoning, og dermed kan man si at Gantes nettverk hadde betydning for hans retur til Norge i 1553.

Blant Olavs menn på Steinvikholm er det bare dekanen Knut Pedersson, kanniken Torfinn Olavsson og Jørgen Pedersen som nevnes i kildene etter 1537. Etter Steinvikholms overgivelse forsøkte domkapitelet å forsones seg med kongemakten. De la all skyld på erkebiskopen og hevdet sin uskyld og uvitenhet rundt oppslutningen om pfalzgreven.²⁵⁵ Dette ble godtatt av kongemakten. Knut Pedersson sendte også brev til Eske Bille og hevdet sin uskyld, og takket for hans godhet, noe som må bety at dekanen også hadde forsonet seg med han.²⁵⁶ Dette er et forsøk på å nærme seg en ny patron for å oppnå beskyttelse. I dette brevet avsverget Knut Pedersson erkebiskopen og sier at han handlet uten domkapitelets råd. Dette er interessant og må ses som et forsøk på å beskytte seg selv og sine, i en situasjon hvor hans tidligere «sikkerhetsnett», som var erkebiskopen, hadde forsvunnet. Knut Pedersson fikk både kongens og Eskes beskyttelse og beholdt sitt gods og dekantittel fram til sin død i 1539. Knut Pederssons motiv for forsoning må ha vært å opprettholde sin egen posisjon, siden det er usannsynlig at han plutselig hadde endret syn på erkebiskopen og konflikten. Om kanniken Torfinn Olavsson vites ingenting, bortsett fra at også han fikk beholde gods og tittel etter Steinvikholms overgivelse og at han fortsatt var kannik i 1540. Han har med andre ord også forsonet seg med kongemakten og fikk lov til å fortsette i sin stilling i hvert fall til 1540. For Jørgen Pedersen ble hendelsene i 1537 et springbrett til nye høyder.

4.1.2 Jørgen Pedersen (Staur)

Av alle de undersøkte mennene i denne oppgaven er det én som skiller seg tydelig ut fra de øvrige. Det er Jørgen Pedersen som i 1537 var del av erkebiskopens garnison på Steinvikholm. Som tidligere nevnt sett var han den eneste identifiserte dansken blant de undersøkte mennene i garnisonen på Steinvikholm. Han er også den eneste blant garnisonen på Steinvikholm som vi vet har gått i tjeneste for andre herrer før 1537. Dette i seg selv skiller han fra alle erkebiskopens undersøkte menn. Dette betyr ikke at han må ha vært unik, da det i

²⁵⁴ Nyborg, Chris *Len* i Norsk Historisk leksikon <https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:Len>

²⁵⁵ DN XII nr. 583

²⁵⁶ DN XII nr. 578

denne oppgaven bare er et lite utvalg av mennene som gikk i tjeneste hos erkebiskopen som er undersøkt. Blant de undersøkte mennene er han derimot spesiell. Ser man på hans videre liv etter 1537 skiller han seg også klart fra de andre undersøkte mennene til erkebiskopen, i hvert fall fra mennene som holdt Steinvikholm. Han gikk nemlig i tjeneste for kongemakten og slår seg opp som en av Trøndelags nye stormenn, siden han får gods både i Trøndelag og på Vestlandet av kongen.

Første gangen Jørgen Pedersen nevnes i kildematerialet etter 1537 er i 1547, men det betyr ikke at han har forsonet seg med kongemakten dette året. I det aktuelle dokumentet navngis han i forbindelse med et lagting på Frosta sammen med blant annet Jens Tillufssen og sin bror Peder Pedersen, noe jeg vil komme tilbake til senere. Jørgen Pedersen skiller seg som vi har sett fra erkebiskopens menn på mange måter. Sammenlignes han med flere av Eske Billes menn, er det derimot påfallende likheter. Han er dansk lavadelsmann, har gått i tjeneste for Vincens Lunge i en årrekke og til og med hans bror er en av Eske Billes tjenestemenn. Disse karakteristikkene har mer til felles med Eske Billes menn enn med Olav Engelbrektssons, noe som får en til å tenke at Jørgen Pedersen er malplassert der han befinner seg innenfor Steinvikholm slott i stedet for utenfor i 1537. Han nevnes sammen med flere av de som var Eske Billes menn på Steinvikholm i årene etter 1537, og det ser ut som han er en del av den lokale eliten i Trøndelag, sammen med flere av de tidligere mennene til Eske. Derfor vil Jørgens videre karriere og tjeneste drøftes i neste delkapittel sammen med Eskes menn.

4.2 Eske Billes menn i kongstjeneste

Eske Billes menn på Steinvikholm hørte til den seirende siden i konflikten mellom kongen og erkebiskopen. Tord Roed, Peder Pedersen Staur, Jens Tillufsen Bjelke og Jens Splid gjorde senere karriere i tjeneste for kongemakten. Disse mennene ble en del av det øvre sosiale sjiktet i Norge. Sommeren 1537 ble Kristoffer Huitfeldt den nye høvedsmannen på Steinvikholm. Da han overtok, bevitnet Jens Splid, Jens Tillufssen, og Peder Pedersen overrekkelsen.²⁵⁷ Tord Roed hadde helt sikkert også vært til stede om han ikke hadde dratt videre i felttoget mot Biskop Mogens på Hamar. Denne overrekkelsen av inventariet på Steinvikholm illustrerer godt den nye tiden i Trøndelag, hvor mennene som bevitnet overgivelsen av inventariet skulle bli en ny norsk og lokal trøndersk elite.

For sin deltakelse i ekspedisjonen mot erkestiftet ble Tord Roed belønnet med Bergenshus hovedlen og deretter Steinvikholm hovedlen. Han hadde med andre ord blitt rikt belønnet for

²⁵⁷ DN XXIII nr. 450

sin tjeneste for Eske Bille i kampen mot erkebiskopen. Lensherre i et hovedlen var en av de mest attraktive og lukrative stillingene en kunne få i Norge. Hovedlen var i utgangspunktet reservert for høyadelen, og siden Tord Roed bare var av lavadelig opphav var tildeling av Bergenshus uvanlig for sin tid. Som et resultat av sin tjeneste for Eske Bille, nådde Tord Roed høyt opp i det norske samfunnet. Tord Roed ble derimot ikke boende i Norge hele sitt liv. Da han mistet Steinvikholm len i 1545, reiste han tilbake til Danmark, noe som tyder på at han ikke hadde forankret seg lokalt, men at hans hjem fortsatt var Danmark. Jens Splid lyktes også godt i tjeneste for kongen etter 1537. Han fikk Hardanger len, et av de mindre lenene i Norge, og fikk noe senere også Halsnø kloster på Kvinnherrad. Han tok på lik linje med Tord Roed steget opp til lensherre i kongens tjeneste. Peder Pedersen nevnes ikke i kildematerialet i de første årene etter 1537. Han nevnes i 1547 i forbindelse med et lagting på Frosta, sammen med Jens Tillufssen og Jørgen Pedersen. Dette tyder på at Peder, Jens og Jørgen alle har tilknytning til Trøndelag, siden de deltar på tinget på Frosta. På lagtinget er det også tydelig at Jørgen, Peder og Jens hadde en særstilling blant deltakerne, siden de nevnes først i dokumentet foran en hel rekke lagmenn. De hadde tydeligvis en opphøyd posisjon i det trønderske samfunnet. Med tanke på at Jørgen Pedersen tilhørte den tapende siden under konflikten om erkestiftet i 1537 er dette interessant.

I 1548 blir Peder Pedersen forlent med Børsa len og dermed vet vi sikkert at også han ble lensherre til slutt. Peder bosatte seg i Trøndelag, noe også hans bror Jørgen Pedersen gjorde. Jens Tillufssen Bjelke ble en av Norges mektigste menn i årene etter 1537. Gjennom sitt ekteskap med Ingerd til Austråtts datter Lucie og hans stilling som lensherre i Jemtland, ble han en av Trøndelags fremste adelsmenn. Jens ble boende i Norge og han og Lucie var første ledd i den norske Bjelkeslekta som kom til å dominere i Norge på 1600-tallet.

Hadde nettverk fremdeles en betydning for Eske Billes menn og Jørgen Pedersen etter 1537? Fram til 1537 hadde alle de undersøkte mennene vært klienter. Spørsmålet blir da om de fortsatt var klienter etter at de selv fikk len? Eske Bille returnerte til Danmark etter 1537, mens mange av klientene hans ble igjen i Norge. Det er derimot flere eksempler på kontakt mellom Eske og de undersøkte mennene, etter 1537. Jens Splid skrev til Eske om hjelp i 1540.²⁵⁸ Hans kone hadde stor gjeld og ble i tillegg fratatt sitt len, Troms. Derfor ba Jens Eske bistå dem med å få dette lenet tilbake, og sammen med brevet sendte Jens diverse varer til Eske, blant annet laks og hvalspekk. Eske anbefalte også Jens for kongen ved en tidligere

²⁵⁸ DN XXII nr. 436

anledning.²⁵⁹ Tord Roed hadde også kontakt med Eske etter at han ble forlent med Bergenshus. Han ba blant annet Eske med å bistå med å finne en regnskapskyndig mann, som Tord kunne ta i sin tjeneste.²⁶⁰ Eske hadde også gjeld som ikke var nedbetalt etter sin tid som høvedsmann på Bergenshus, og Tord hjalp Eske med å betale ned denne gjelden.²⁶¹ Man ser her at Eske og Tord gjorde tjenester for hverandre. Det var med andre ord fortsatt rom for Eskes klienter å henvende seg til Eske for hjelp, og Eske hjalp dem. Man kan si at nettverksforbindelsene mellom Eskes menn og Eske fortsatt hadde gyldighet, men hvis man bruker Jens og Tord som eksempel ser det ut som gjenytelsene har blitt erstattet med materielle ting i stedet for tjeneste. Eske Billes menn kunne fortsatt regne med Eskes støtte. Det samme kan ikke sies for Jørgen Pedersens patron, Olav Engelbrektsson, siden han døde i 1538. Det er dermed mer imponerende at han steg høyt opp i det trønderske samfunnet. Det er nærliggende å tro at han fikk støtte fra de andre i den tidligere «Vincens Lunge-klikken», og dermed brukte vennsforbindelsene han hadde fått i Vincens tjeneste. Dette er noe jeg kommer tilbake til.

Selv om Eskes klienter fortsatt kunne regne med støtte fra Eske må dette patron-klientforholdet ha endret seg. Et spørsmål man må stille seg er om behovet for en patron fortsatt var like stort for disse mennene, siden de selv hadde fått len av kongen? Dette er et spørsmål det er vanskelig å gi et konkret svar på. Det man derimot kan si er at mennene i større grad hadde en egen maktbase etter at de selv ble lensherrer, siden de nå hadde en fast inntekt fra sine len. På den annen side hadde de fått lenene av kongen, og som vi ser med Tord Roed kunne kongen igjen gi lenene til nye menn. Med andre ord ser len ut til å være en gunstig, men usikker inntektskilde i perioden. Dette taler for at andre måter å sikre sin sikkerhet og velstand fortsatt må ha vært viktig for mennene.

Det ser ut som forbindelsene mellom mennene i «Vincens Lunge-klikken» til en viss grad opprettholdes etter 1537. Disse mennene var som tidligere nevnt Tord Roed, Jens Splid, Peder Pedersen og Jørgen Pedersen. Dette ser man blant annet i kildene i forbindelse med tinget på Frosta i 1547, som allerede har blitt nevnt flere ganger. Der deltok Peder Pedersen og Jørgen Pedersen. Det er også kontakt mellom Tord Roed og Jens Splid. Jens Splid nevnes i kildene sammen med Tord Roed i Bergen i 1540, i sammenheng med penger og eiendeler som erkebiskopen førte ut av landet. De arbeider på Ingerd til Austråtts vegne for å få disse

²⁵⁹ DN XXII nr. 418

²⁶⁰ DN XXII nr. 416

²⁶¹ DN XXII nr. 436

tilbake.²⁶² Ingerd hadde for øvrig akkurat blitt Jens Splids svigermor høsten 1540 da dette dokumentet ble skrevet. Dette er noe jeg kommer tilbake til i et senere delkapittel. I dokumentet nevnes Tord som høvedsmann, mens det ser ut som Jens Splid er Tords medhjelper i saken. Det kan se ut som Jens Splid bruker Tord Roeds fremtredende posisjon som lensherre på Bergenshus til å hjelpe svigermoren sin med å få tilbake disse eiendelene. Det kan også tenkes at Jens Splid på en eller annen måte går i tjeneste for Tord Roed siden Tord Roed, med Bergenshus hovedlen uten tvil var den mektigste og mest innflytelsesrike av de to.

4.3 «Vincens Lunge-klikken»

Mennene fra den såkalte «Vincens Lunge-klikken» ble alle lensmenn i Norge etter 1537. Det er påfallende at alle de undersøkte mennene som tjenestegjorde for Vincens Lunge slo seg opp som lensherrer i Norge etter 1537. Det skal sies at for Tord Roed, Jens Splid og Peder Pedersen lå forutsetningene til rette siden de ble belønnet av kongen for sin tjeneste for Eske Bille, som indirekte var tjeneste for kongen. De ble belønnet med len, men beholdt også en fremtredende posisjon i årene fremover. Hvilken rolle kan nettverk ha spilt i denne sammenhengen? Det man da må ta i betraktning er støtten disse mennene kan ha gitt hverandre fra 1537 og utover. Slik det har blitt vist har disse mennene knyttet såkalte «vennskapsbånd», mens de var i Vincens Lunges tjeneste. Disse båndene må ha hatt noe å si for årene etter 1537. Det kan man slå fast siden det i kildematerialet er mulig å påvise kontakt mellom mennene i perioden etter 1537. Med unntak av Tord Roed var lenene som mennene fikk bare mindre len, og ga dermed ikke en fremtredende posisjon som innehavet av et hovedlen ville ha gitt. Det ser også ut som Jørgen Pedersen og Peder Pedersen, som hadde base i Trøndelag, holdt sammen. Sønnene til Jørgen og Peder ble for øvrig lagmenn i Trondheim.²⁶³ Man kan si at deres etterkommere også fikk fremtredende posisjoner i Trøndelag. Staur-brødrenes sønner fulgte derimot også hverandre gjennom livet, slik fedrene hadde gjort før dem, både i tjeneste for Vincens Lunge og etter hvert som gods og lensinnehavere i Trøndelag. Mennene fra «Vincens Lunge-klikken» slo seg opp som danske lensherrer i erkebiskopens tidligere kjerneområder. Derfor må de andre i denne klikken ha vært verdifulle allierte, i det minste fram til deres tilknytning til områdene hadde blitt beseglet med giftermål. Giftermål vil bli drøftet videre i delkapittel 4.5.

²⁶² DN VI nr. 742

²⁶³ Nissen, Gunnar Bruun *Frostatings lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: En historisk oversikt* s.73

4.4 Jens Tillufssen (Bjelke)

Det ser ut som Jens Tillufssen i større grad har knyttet seg til høvedsmannen på Steinvikholm etter 1537 enn de andre undersøkte mennene i oppgaven. I kildene ser man at Jens ofte opptrer sammen med høvedsmannen på Steinvikholm, vel og merke etter at Tord Roed har overlatt embetet til Kristoffer Galle. Det finnes ikke noen bevarte kilder på kontakt mellom Jens og Tord, mens sistnevnte er høvedsmann på Steinvikholm. Da Kristoffer Galle overtok nevnes de to flere ganger sammen. Jens opptrer ofte som vitne til ulike vedtak, rettsaker og andre sammenhenger for høvedsmannen.²⁶⁴ Dette gir et inntrykk av at Jens må ha vært en som befant seg høyt oppe sosialt i det trønderske samfunnet. Da Kristoffer Galle ble erstattet av Evert Ravnholt, beholdt Jens fortsatt sin posisjon som nær medarbeider til høvedsmannen.²⁶⁵ Her ser man at høvedsmennene kommer og går, mens Jens forblir i sin posisjon høyt oppe i det trønderske samfunnet. Jens nevnes også sammen med Jørgen Pedersen og Peder Pedersen i kildene, så de må også fortsatt ha hatt en relasjon etter 1537. Ut i fra kildene er det ikke mulig å få noe innblikk i hvordan relasjonen var, annet enn at de alle tre ser ut til å ha vært fremstående menn i lokalsamfunnet. Siden Jens Tillufssen hadde en såpass sterk posisjon i Trøndelag, framstår han ikke som en klient for høvedsmannen på Steinvikholm, men heller som en av noe mer lik sosial status. Det ser ut som Jens ble tilkalt i forskjellige viktige sammenhenger som vitne, eller som en ekstra autoritet ved siden av lensherren.

4.5 Giftermål og Ingerd til Austrått

I middelalderen og seinmiddelalderen ble ekteskap gjerne brukt for å skaffe seg forankring i et lokalsamfunn, og var dermed en strategi som ble brukt for å bygge nettverk.²⁶⁶ Ved å gifte seg inn i lokale slekter trakk man disse slektene til seg. I senmiddelalderen i Norge var det til tider stor misnøye med at utenlandske menn satt med norske len. Hvis disse mennene giftet seg med norske damer fikk de derimot fulle statsborgerlige rettigheter i Norge.²⁶⁷ Slik vi har sett ble flere av de som deltok i ekspedisjonen mot erkestiftet i 1537 lensherrer i Norge. Dermed ble de velstående og innflytelsesrike personer i samfunnet. Flere av de danske mennene som gikk videre i tjeneste som lensherrer for kongen giftet seg norsk.

Av de undersøkte mennene i denne oppgaven er det særlig Jens Splid og Jens Tillufssen Bjelke som er interessante med tanke på deres giftermål. De giftet seg nemlig inn i Ingerd til Austråtts familie. Deres motivasjon for disse ekteskapene er åpenbar, da de for det første fikk

²⁶⁴ DN XI nr. 674, DN XI nr. 680

²⁶⁵ DN XII nr. 658

²⁶⁶ Hreinsson, Einar, Tomas, Nilsson *Nätverk som social resurs- Historiska exempel* s.93

²⁶⁷ MOPS I s. 273

en familiær forankring i Norge, men også kom inn i en velstående og mektig norsk familie. Sett fra et nettverksperspektiv har disse ekteskapene flere dimensjoner. Jens Splid og Jens Tillufssen ble nemlig også svogere. Kildematerialet avslører derimot ikke noen særlig kontakt mellom de to. Siden de begge også var lavadelsmenn var det også gunstig å gifte seg med to kvinner som tilhørte den norske høyadelen. Standsmessig var derfor døtrene til Ingerd gunstige ektefeller. For fru Ingerd må det også ha vært gunstig å gifte bort sine døtre til Jens Splid og Jens Tillufssen. Etter 1537 hadde de, med kongens gunst, kommet seg høyt opp sosialt i Norge, og fikk etter hvert forleninger rundt om i landet, og dermed styrket ekteskapene også Ingerd og hennes døtres posisjon i samfunnet.

Etterkommerne av Jens Tillufssen og Lucie ble blant de mektigste familiene i Norge og dette illustrerer godt Ingerds vellykkede giftermålsstrategi. Gjennom sitt giftermål med Jens Tillufssen ble Lucie også juridisk renvasket for incestanklagene mot henne og avdøde Nils Lykke. Kongen utstedte nemlig et vernebrev for Jens Tillufssen Bjelke, hans hustru og hans barn.²⁶⁸ Med dette ble saken juridisk sett lagt død. Som vi ser førte giftermålet til at kongen personlig engasjerte seg i Lucies incestsak. Dette viser tydelig at Lucies ekteskap med Jens tidlig ga henne og hennes familie fordeler. Ut i fra et nettverksperspektiv er Jens giftermål med Lucie gunstig. Sett bort i fra hennes familietilhørighet og rikdom er det nettopp den lokale forankringen som må ha vært viktig for Jens. Med dette giftermålet fikk han en sterk og legitim posisjon i Trøndelag, og han oppgis i mange kilder som Jens til Austrått på 1540- og 1550-tallet.

Som nevnt giftet også Jens Splid seg med en av Ingerds døtre, nemlig Margrete Nilsdatter som var Vincens Lunges enke. Giftermålet ble inngått i 1540, og umiddelbart måtte Jens forsøke å betjene Margretes gjeld etter sin avdøde mann.²⁶⁹ Margretes høye gjeld kan være noe av grunnen til at hun «tok til takke» med Jens Splid som var en mann som i utgangspunktet kom fra en lavere stand i samfunnet enn hun selv. For Jens var derimot Margrete et godt giftermål siden han da ble en del av hennes høyadelige familie, til tross for at han fikk en betydelig gjeld med på «kjøpet». Ser man på giftermålene til Jens Tillufssen og Jens Splid, ser man fordelene for begge mennene med den lokale forankringen de fikk, og familietilhørigheten til en norsk høyadelsfamilie. For Lucie og Margretes del ble giftermålene

²⁶⁸ NRR I s. 78

²⁶⁹ DN XXII nr. 436

gunstig både for Lucies incestsak, og for Margretes gjeld. Man ser dermed at begge partene i giftermålene må ha hatt sine motiv for ekteskapene.

Av de øvrige undersøkte mennene er det ikke mye informasjon om giftermål i kildene. Man vet derimot at Peder Pedersen giftet seg med en niece av Vincens Lunge. Karen Ottedatter Lunge hadde sittet i kloster, men ble tatt ut av klosteret for å gifte seg med Peder. For Peder medførte jo dette at han ble giftet inn i den mektige Lungeslekten, som må ha vært et mål i seg selv. For Karen og hennes familie ville giftermålet binde dem sammen med en mann som var i ferd med å slå seg opp som en lokal stormann i Norge. Peder Pedersen ble ikke forankret i Trøndelag gjennom sitt giftermål, men han hadde en form for forankring i området med sin bror og hans kone. Siden mye av Vincens Lunges gods i Norge var bestridt, kan det også tenkes at giftermålet var en måte for Lungeslekten å sikre at noen arbeidet for Lungefamiliens godsinteresser i Norge.

Flere giftermål blant de undersøkte mennene er kjent. Det man vet er at Kristoffer Trondsson giftet seg med Karen Skanke, som var datter av dekanen Knut Pedersson. Kildene sier ingenting om når dette giftermålet ble inngått, men det det har sannsynligvis blitt inngått mens Kristoffer og Knut gikk i erkebiskopens tjeneste, altså før 1537. De var begge to høyt oppe blant erkebiskopens tjenestemenn, og giftermålet kan dermed ha vært en måte for Kristoffer å knytte bånd med andre høytstående menn i Olavs tjeneste. Kristoffer og Karen fikk flere barn, og deres datter Margrete ble gift med Jørgen Pedersen. Kildene sier svært lite om dette ekteskapet, og hvem denne Margrete Kristoffersdatter var forblir også en gåte. For Jørgens del må det derimot ha vært en måte å forankre seg lokalt. Margrete var tross alt datter av Kristoffer Trondsson som var høyt oppe i den danske marine, og Karen Skanke var også barnebarn av en dekan, så hun må også på morssiden ha stammet fra en «finere» familie. Med dette ser man at noen av mennene på Steinvikholm, i tillegg til å være i et felles nettverk gjennom sin tjeneste for erkebiskopen, også ble giftet inn i hverandres familier.

Kapittel 5 Konklusjon

I denne oppgaven har Olav Engelbrektssons og Eske Billes menn blitt undersøkt over en tidsperiode. Mennes liv og tjeneste i de turbulente tiårene før og etter reformasjonen har blitt undersøkt med utgangspunkt i et nettverksbegrep. Det har blitt pekt på likheter, ulikheter og særpreg ved mennes liv og tjeneste for ulike stormenn i Norge. De undersøkte mennene tilhører nettverk med en variert sammensetning av menn. De undersøkte mennene er både geistlige og verdslige, og i oppgaven ser man at nye verdslige menn får maktposisjoner i Norge, og da spesielt i Trøndelag etter reformasjonen. Da erkebiskopen forsvant som maktfaktor nordafjells, åpnet det muligheter for nye kongetro menn. De geistlige mennene i domkapitelet beholdt derimot noe av sine privilegier og inntektsgrunnlag, men de mistet også mye av sin tidligere funksjon og sentrale stilling i det trønderske samfunnet.

De undersøkte mennene har et svært ulikt kildegrunnlag og mange er det derfor ikke mulig å si stort om. Det som er symptomatisk for de fleste av mennene som gikk i tjeneste hos erkebiskopen er at kildematerialet er best for perioden før reformasjonen. Man ser derimot at noen av de nærmeste av erkebiskopens menn forsonet seg med kongemakten og gikk i kongstjeneste etter reformasjonen. Disse mennene lyktes godt og nådde høyt opp i det norske og danske samfunnet. Det var derimot bare et lite mindretall av de undersøkte mennene som fikk denne muligheten. Blant Eske Billes menn, som tilhørte den vinnende siden i konflikten mellom kongen og erkebiskopen, var det en større andel som gikk videre i kongstjeneste sammenlignet med Olavs menn.

Opgaven har sett på nettverks betydning for mennes tjeneste, og da med et hovedfokus på tjenesten i tida etter 1537. Det har blitt vist at mennes bånd til sine patroner avgjorde hvilken side av konflikten de havnet på, og at det også bestemte hvor de befant seg våren 1537. Om det var i garnisonen på Steinvikholm, blant beleiringsstyrken på Steinvikholm eller i landflyktighet med erkebiskopen. Hvilken patron mennene tjenestegjorde for dikterte i stor grad hvilken tjeneste disse mennene gjorde etter 1537. De som hadde tjenestegjort for Eske Bille ble belønnet med gods i Norge, og flere av dem slo seg etter hvert opp som lensherrer i erkebiskopens tidligere kjerneområder. Da mennene gikk i kongstjeneste betydde det derimot ikke at de kuttet kontakten med sine tidligere patroner. I oppgaven har vi sett at Eske Bille

fortsatt hadde kontakt med sine menn etter 1537, og at et gjensidig tjenesteutbytte mellom klienten og patronen fortsatt eksisterte i en form, etter 1537.

De som hadde tjenestegjort for Olav Engelbrektsson ble de store taperne. I det bevarte kildematerialet kan det for Olavs menn påvises tjeneste for bare tre av tjue undersøkte menn i tida etter 1537. Av disse tre mennene tilhørte to av dem gruppen av menn som ble med erkebiskopen i landflyktighet, mens bare én var del av gruppen som holdt Steinvikholm. Med dette kan man slå fast at med utgangspunkt i de undersøkte mennene, hadde de som var i tjeneste for Eske Bille størst suksess i videre tjeneste for andre herrer etter 1537. Kongen tok derimot menn som hadde vært i erkebiskopens tjeneste også, så muligheten for kongstjeneste var ikke stengt for disse mennene.

Det var utstrakt kontakt mellom klientene i nettverkene, gjennom såkalte «vennskapsforbindelser», noe som spesielt er tydelig for de som gikk i tjeneste for Eske Bille. Mennene fra den såkalte «Vincens Lunge-klikken» fulgte hverandre gjennom 1530-tallet, og alle deltok i kampen om erkestiftet i 1537, da på begge sider av konflikten. Disse horisontale båndene som ble knyttet mellom de hierarkisk likestilte mennene, ble opprettholdt gjennom mange år, også etter 1537. Her står «Vincens Lunge-klikken» i en særstilling, men også Jens Tillufssen opprettholdt kontakten med de andre som hadde tjenestegjort for Eske Bille. Også Kristoffer Trondsson og Gaute Taraldsson holdt kontakten etter at erkebiskopen døde. I oppgaven har det blitt påvist at det var kontakt mellom de to i forkant av Gattes forsoning med kongen. Dette er interessant fordi Kristoffer da allerede hadde forsonet seg med kongen, og befant seg høyt opp i hierarkiet i den danske marine. Kristoffer kan da ha vært i en posisjon hvor han kunne påvirke kongen i Gattes forsoningsspørsmål.

Med tanke på disse vennskapsforbindelsene skiller Jørgen Pedersen seg fra de andre undersøkte mennene. Det gjør han fordi han tjenestegjorde sammen med mange av Eskes menn mens de fortsatt var i Vincens Lunges tjeneste, og han tjenestegjorde også for Olav Engelbrektsson. Jørgen hadde dermed kontakter i både Eske Billes nettverk og Olav Engelbrektssons nettverk. Til tross for at han befant seg på erkebiskopens side, gjorde han suksess etter 1537 som lensherre for kongen. Kildene viser at han i denne perioden fortsatt hadde kontakt med de andre fra «Vincens Lunge klikken» og andre av Eskes menn. Kildene avslører derimot ingen kontakt med de som tidligere hadde gått i Olavs tjeneste, noe som kan tyde på at forbindelser med disse mennene ikke lenger hadde noen politisk eller sosial betydning. Unntaket er hans ekteskap med Margrete Kristoffersdatter, Kristoffer Trondssons datter.

Flere av de nye danske lensherrene ble gift med norske damer, og forankret dermed sin posisjon i lokalsamfunnene. Dette var et viktig steg i samtida for å befestе sin posisjon som dansk embetsmann i Norge. Jens Tillufssen og Jens Splid giftet seg med Ingerd til Austråtts døtre og ble boende i Norge. Gjennom sitt ekteskap med Lucie Nilsdatter arvet han det rike Austråttgodset på Fosen i Trøndelag, og hans etterkommere, Bjelkeslekten, ble den dominerende norske adelsslekten i Norge på 1600-tallet. Jens Splid ble gift med Margrete Nilsdatter, Vincens Lunges enke, noe som ga gods og innflytelse. Også Jørgen Pedersen giftet seg norsk, og selv om hans bror Peder giftet seg med danske Karen Lunge ble også han boende i Trøndelag. Deres sønner ble etter hvert lagmenn i Trondheim, slik at Staur-familiens nærvær forble i Trondheim også etter at Jørgen og Peder var borte. Tord Roed, som ut i fra sin forlening steg høyest i det norske samfunnet, siden han ble forlent med et hovedlen, giftet seg derimot ikke med en norsk dame ifølge det bevarte kildematerialet. Dette kan være grunnen til at han reiste tilbake til Danmark da han i 1545 mistet Steinvikholm len. Han var dermed ikke lokalt forankret gjennom ekteskap, noe som gjorde at han uten len ikke hadde noen maktbase i Norge.

Skal man dra noen fellesnevner mellom mennene som går i videre tjeneste for kongemakten som lensherrer etter 1537, uavhengig av om de var Olav Engelbrektssons eller Eske Billes menn, ser man at alle er adelsmenn. Dette tyder på at å tilhøre adelen var en forutsetning for å tjenestegjøre på lensherrenivå. Flere av Eske Billes menn ser ut til å ikke ha tilhørt aristokratiet, og ingen av dem fikk noe len i Norge, til tross for at de deltok som ledere i ekspedisjonen mot erkestiftet. Dette viser at kongen tok adelsmennene til seg, fra begge sider i konflikten, hvis de kunne ha noen nytte i hans tjeneste.

Med tanke på hvem som gikk videre i kongstjeneste passer denne nettverksanalysen inn i tidligere arbeid som har blitt gjort på området. Øystein Rian hevder at de fleste av de katolske setesveinene ikke fikk len etter 1537, og dette ser ut til å stemme godt med de undersøkte mennene i denne oppgaven.²⁷⁰ Unntaket blant de undersøkte mennene er Jørgen Pedersen som var en verdslig tjenestemann i erkebiskopens tjeneste, og derfor må anses som en setesvein selv som han i samtidige kilder kalles væpner. Her må også Kristoffer Trondsson og Gaute Taraldsson nevnes, siden de også var en del av erkebiskopens verdslige tjenestemenn. Kristoffer fikk derimot ikke noe len, selv om han gjorde kometkarriere i kongens marine. Dette viser at lensinnhav ikke var den eneste måten å komme seg opp og fram på i

²⁷⁰ Rian, Øystein *Aschehougs Norgeshistorie bind 5 Den nye begynnelsen 1520-1660* s. 75

kongstjeneste. Gaute fikk derimot len, selv om dette skjedde mange år etter konflikten i 1553. Bare noen ytterst få av Olavs menn fikk forleninger, og det tok gjerne mange år, slik tilfelle er for Gaute Taraldsson. Flertallet av de katolske setesveinene ble, som vi har sett i oppgaven, plassert på sidelinjen og finnes ikke i det bevarte kildematerialet. For de danske «innvandrerne» åpnet derimot erkestiftets fall for innflytelse og mange karrieremuligheter.

Nettverk ser ut til å ha spilt en viktig rolle for mennenes tjeneste etter 1537. Dette ser man først og fremst på at de som tjenestegjorde for erkebiskopen ble satt på sidelinjen, mens Eske Billes menn fikk gods og len som belønning av kongemakten. Man ser derimot også at erkebiskopens menn med de rette forbindelsene, her tenker jeg spesielt på Jørgen Pedersen, også kom godt ut av konflikten i 1537. Også Kristoffer og Gaute Taraldsson ble etter hvert tatt inn i det gode selskap. Det ser derimot ut som Kristoffer fikk gå i tjeneste for kongen på grunn av sine egenskaper, mens det for Gaute sin del ser ut som hans forbindelser til Kristoffer har spilt en rolle for hans forsoning med kongemakten. Menn som det kan bevises hadde kontakt med hverandre, og med de «riktige» patronene, kom seg opp og fram, og dette antyder at nettverk har spilt en viktig rolle for disse mennenes tjeneste og karrierer etter 1537. Viktigheten av nettverk i et samfunn hvor skillet mellom en offentlig og privat sfære var overlappende, slik som i seinmiddelalderen, kan ikke underdrives. Dette vises også i denne nettverksanalysen hvor hvem du kjente og hvem som beskyttet deg kunne ha like mye å si for din skjebne som dine egne egenskaper og ambisjoner.

Vedlegg: Tabell 1: Olavs menn i garnisonen på Steinvikholm.

Navn	Nasjonalitet/ Region	Rang	Tjeneste	Aktive år*	Stilling	Annet
Knut Pedersson	Uvisst, men sannsynligvis norsk.	Lavadelsmann	Olav Engelbrektsson	1536-1537	Dekan	Døde i 1539.
Torfinn Olavsson	Uvisst, men sannsynligvis norsk.	Lavadelsmann	Olav Engelbrektsson	1537-1546	Kannik.	Var fortsatt kannik i 1540. Døde i 1546.
Severin Mortensson	Uvisst	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1537	Slottsfogd.	-
Jørgen Pedersen Staur	Dansk	Væpner	Vincens Lunge, Olav Engelbrektsson	1527-1556	Fogd, kjøgemester, lensherre.	Bror til Peder Pedersen Staur, gift med en av Christoffer Trondssons døtre.
Einar Tjeld	Norsk, Østfold	Væpner	Olav Engelbrektsson	1533-1537	Uvisst	Ledet erkebiskopens folk i et tokt mot Akershus festning våren 1536.
Christoffer Nilsson	Uvisst	Væpner	Olav Engelbrektsson	1532-1537	Uvisst	-
Anders Benktsson Svenske	Sannsynligvis svensk	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1532-1537	Uvisst	Tilnavnet «Svenske» antyder at han er svensk.
Christoffer Ravalldsson	Uvisst	Pasje	Olav Engelbrektsson	1532-1537	Uvisst	-
Nils Jonsson	Uvisst	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1537	Uvisst	-
Tord Engelbrektsson	Uvisst	Pasje	Olav Engelbrektsson	1532-1537	Uvisst	Ingen sikre indikasjoner på slektskap til Olav Engelbrektsson.
Peder Sjøllandsfar	Sannsynligvis dansk	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1532-1537	Uvisst	Tilnavnet «Sjøllandsfar» antyder at han er dansk.
Benkt Svenske	Sannsynligvis svensk	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1533-1537	Uvisst	Tilnavnet «Svenske» antyder at han er svensk.

* Perioden de nevnes i kildematerialet

** *Olav Engelbrektssons Rekneskapsbøker 1532-1538*

Tabell 2: Mennene som ble med Olav Engelbrektsson i landflyktighet.

Navn	Nasjonalitet/ Region	Rang	Tjeneste	Aktive år	Stilling	Annet
Aslak Engelbrektsson	Norsk	Setesvein.	Olav Engelbrektsson	1532-1537		Bror av erkebiskopen.
Kristoffer Trondsson (Rustung)	Norsk	Lavadelsmann	Olav Engelbrektsson, Kristian III	1527-1565	Skipshøvedsmann. Riksadmiral for den danske flåte.	Gift med dekanens datter, Karen Skanke.
Gaute Taraldsson «Norweger»	Norsk	Lavadelsmann	Olav Engelbrektsson, Kristian III	1527-1557	Olavs Kansler /seglbevarer	Brukte Kristoffer for å forsone seg med Kristian 3.
Olav Torgeirsson «Sveithøvding»	Uvisst	Uvisst, sannsynligvis lavadelsmann.	Olav Engelbrektsson	1532-1537	Sveithøvding	I OER ser man at han har flere menn i sin tjeneste.
Olav Teiste	Uvisst	Lavadelsmann	Olav Engelbrektsson	1532-1538	Pasje.	Forsonte seg med kongemakten i 1538.
Peder Bartskjær	Uvisst	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1532-1537	Regnskapsfører, lege, barberer.	Omtales som en av erkebiskopen s mest trofaste tjenere.
Hallvard Taraldsson	Uvisst	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1533-1537	Erkebiskopens personlige tjener.	OER sammen med Trond Aslaksson.
Trond Aslaksson	Uvisst	Uvisst	Olav Engelbrektsson	1533-1537	Erkebiskopens personlige tjener.	OER sammen med Hallvard Taraldsson.

Tabell 3: Eske Billes menn

Navn	Nasjonalitet/ Region	Rang	Tjeneste	Aktive år	Stilling	Annet
Tord Roed	Dansk, Jylland	Væpner	Olav Engelbrektsso n Vincens Lunge, Eske Bille.	1525- 1546	Kjøgemester, Millitær høvedsmann, lensherre.	Lensherre på to av de norske hovedlenene.
Mikkel van Brunsberg	Sannsynligvi s Tysk.	-	Eske Bille	1530- 1537	Militær Høvedsmann	Leiesoldat /landsknekt. Omtales som en av Eskes mest betrodde menn.
Peder Pedersen Staur	Dansk	Væpner	Vincens Lunge, Eske Bille	1530- 1571	Rytterkarl, Skipshøveds mann og lensherre.	Broren til Jørgen Pedersen Staur.
Jens Splid	Dansk	-	Vincens Lunge, Eske Bille, Kristian III, Fredrik II	1530- 1565	Kjøgemester, lensherre for et mindre len.	Gift med Vincens Lunges enke. (datter av Ingerd til Austrått).
Herman Oldekock	Tysk	-	Eske Bille	1537	Militær Høvedsmann	Leiesoldat /landsknekt
Torkjell Eriksson	Norsk	Lokale knapeskjiktet på Vestlandet.	Eske Bille	1536- 1537	Lokal stormann med tilknytning til nord- vestlandet.	Mann med konfliktfylt forhold til erkebiskopen
Knut Alvsson	Uvisst	Uvisst	Eske Bille	1537	Uvisst	-
Jørgen Jonsson	Uvisst	Uvisst	Uvisst	1537	Uvisst	-
Jens Tillufsson Bjelke	Dansk, Skåne	Lavadelsmann,	Kristian III,	1537- 1559	Lensherre	Innehaver av Austrått. Gift med en datter av Ingerd til Austrått.

Litteratur

- Aronsson, Peter. Fagerlund Solveig. Samuelson, Jan *Nätverk i historisk forskning- metafor, metod eller teori?* Vaxsjø Universitet 1999
- Daae, Ludvig *Geistliges Kaldelse i den norske Kirke efter Reformationen: en historisk Afhandling*, Steen, Christiania 1879
- Dahl, Svein Tore *Geistilgheten i Nord- Norge og Midt Norge i tiden 1536-1700*, Trondheim 2000
- Eimhjellen, R. *Kongshirda i Norge 1177- 1263. Samansetjing og omfang*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Bergen 1970
- Eisensträger, Stian *Internasjonal Politikk, årgang 69, nr 3, Fra sjørøver til admiral : Kristoffer Trondsen (ca 1500-1565)*, Universitetsforlaget 2011
- Hamre, Lars *Norsk Politisk Historie 1513-1537*, Det Norske Samlaget, Oslo 1998
- Holtermann, O. *Østeraat: Gaardens Historie og dens Eiere fra det 11te Aarhundredes Begyndelse til vore Tider*, Trondhjem 1901
- Hreinsson, Einar, Tomas, Nilsson *Nätverk som social resurs- Historiska exempel Föfattarnam redaktörerna och Studentlitteratur*, Lund 2003
- Imsen, Steinar *Europa 1300-1550*, Universitetsforlaget, Oslo 2000
- Ingesmann Per, Kjær, Ulla Madsen, Per Kristian og Velle, Jens, *Middelalderens Danmark*, Gads forlag, 2001
- Johnsen, Oscar Albert *Vincent's Lunges drap i Trondhejm 3. Januar 1536*, Videnskapselskapets forhandlinger for 1915. No. 2, Kristiania 1915
- Moseng, Ole Georg, Opsahl, Erik, Pettersen, Gunnar I., Sandmo, Erling *Norsk historie I. 750-1537*, Universitetsforlaget, Oslo 2011
- Nissen, Gunnar Bruun 1956. *Frostatings lagmannsembete og lagmenn inntil 1797: En historisk oversikt*, As Nidaros & Trøndelagens boktrykkeri, Trondheim 1956
- Rian, Øystein, *Aschehougs Norgeshistorie bind 2 Den nye begynnelsen*, H. Aschehoug & Co (W. Nygaard), Oslo 1995

Kilder

Diplomatarium Norvegicum bind I-XXI

http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html

Diplomatarium Norvegicum bind XXII Kommissjonen for Diplomatarium Norvegicum, Riksarkivet, Oslo 1995

Diplomatarium Norvegicum bind XXIII utgitt av Tor Ulset, Riksarkivet Oslo 2011

Olav Engelbretssons Rekneskapsbøker 1532-1538, ved Jens Arup Seip, Norges Riksarkiv Oslo 1936

Edv. O. Heiberg, Siegw. Petersen, *Norske Rigs-registranter bind I*, Christiania 1861

<http://da2.uib.no/cgi->

[win/WebBok.exe?slag=lesside&bokid=riksreg1&sideid=370&innhaldid=1&storleik=](http://da2.uib.no/cgi-win/WebBok.exe?slag=lesside&bokid=riksreg1&sideid=370&innhaldid=1&storleik=)

Internettkilder

Bjørkvik, Halvard. (2009, 13. februar). Eske Bille. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 19. april 2016 fra

https://nbl.snl.no/Eske_Bille.

Bjørkvik, Halvard. (2009, 13. februar). Ingerd Ottesdotter. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 15. april 2016 fra

https://nbl.snl.no/Ingerd_Ottesdotter.

Colding, Poul (2011, 18. juli) Christoffer Rustung. I *Dansk biografisk leksikon*. Hentet 14. mars 2016 fra

[http://denstoredanske.dk/Dansk Biografisk Leksikon/Samfund, jura og politik/Myndigheder og politisk styre/Embedsmand/Christoffer Rustung](http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Embedsmand/Christoffer_Rustung)

Dybdahl, Audun. (2009, 13. februar). Christoffer Trondsson Rustung. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 14. mars 2016 fra

https://nbl.snl.no/Christoffer_Trondsson_Rustung.

Friis, Astrid (2011, 18. juli) Vincens Lunge. I *Dansk biografisk leksikon*. Hentet 14. mars 2016 fra

[http://denstoredanske.dk/Dansk Biografisk Leksikon/Samfund, jura og politik/Myndigheder og politisk styre/Rigsraad/Vincens Lunge](http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Myndigheder_og_politisk_styre/Rigsraad/Vincens_Lunge)

Fossen, Anders Bjarne. (2009, 13. februar). Tord Roed. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 14. mars 2016 fra

https://nbl.snl.no/Tord_Roed

Hosar, Hans P. (2011, 30. oktober). Bartskjær. I *Norsk historisk leksikon* 2. utgave. Hentet 14. mai 2016 fra

<https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:Bartskj%C3%A6r>

Landsknekt. (2009, 14. februar). I *Store norske leksikon*. Hentet 14. mars 2016 fra

<https://snl.no/landsknekt>.

Norseng, Per G, Opsahl, Erik (2016, 14. mars) Norge i høy og senmiddelalderen. I *Store Norske Leksikon* hentet 8.12.15

[https://snl.no/Norge i h%C3%B8y- og senmiddelalderen 1130-1537](https://snl.no/Norge_i_h%C3%B8y_og_senmiddelalderen_1130-1537)

Nyborg, Chris (2015, 11. desember) Len i *Norsk historisk leksikon* 2. utgave. Hentet 4. mai 2016 <https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Len>

Nyborg, Chris. (2013, 1. oktober). Adel. I *Norsk historisk leksikon* 2. utgave. Hentet 16. mai 2016 fra

<https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:Adel>

Opsahl, Erik. (2009). Gaute Taraldsson. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 14. mars 2016 fra https://nbl.snl.no/Gaute_Taraldsson.

Pasje: ung adelsmann. (2009, 14. februar). I *Store norske leksikon*. Hentet 14. mars 2016 fra https://snl.no/pasje%252Fung_adelsmann

Rian, Øystein. (2009, 13. februar). Olav Engelbrektsson. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 15. april 2016

https://nbl.snl.no/Olav_Engelbrektsson

Rian, Øystein. (2009, 13. februar). Vincens Lunge. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 20. april 2016 fra

https://nbl.snl.no/Vincens_Lunge.

Trætteberg, Harald & Bratberg, Terje. (2013, 9. april). Rikssegl. I *Store norske leksikon*. Hentet 10. mai 2016 fra

<https://snl.no/rikssegl>.